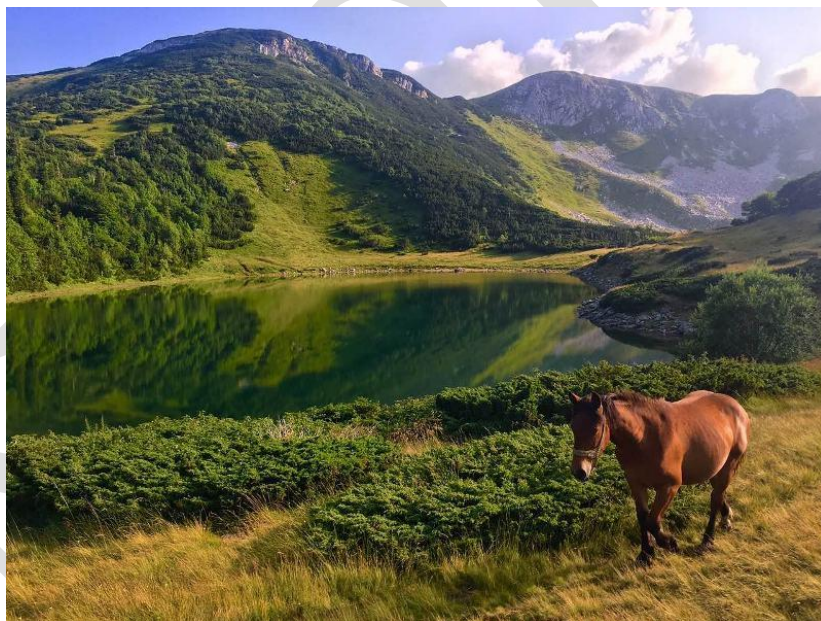

CRNA GORA
OPŠTINA BERANE

Strateški plan ruralnog razvoja opštine Berane
za period 2023-2027. godina

Septembar, 2023

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	2
UVOD	4
Normativni okvir za izradu i usvajanje Strateškog plana	7
Metodologija izrade Strateškog plana	8
Ruralni razvoj	10
PROFIL OPŠTINE BERANE	12
Istorijat Berana	12
Prirodne karakteristike	13
Stanje životne sredine	6
KOMUNALNE DJELATNOSTI	14
DEMOGRAFIJA I OBRAZOVNI SISTEM	20
Obrazovani sistem.....	23
EKONOMSKI RAZVOJ.....	32
SWOT analiza	40
VIZIJA	43
Strateški prioriteti i ciljevi	43
SPROVOĐENJE STRATEŠKOG PLANA.....	50
ZAKLJUČAK	51
LITERATURA	52
AKCIONI PLAN 2023-2027	53

PREDGOVOR

Strateški plan ruralnog razvoja opštine Berane nastao je saradnjom Opštine Berane i NVO „Sjeverna zemlja“ iz Berana, koji su i obezbedili sredstva za njegovu izradu.

Strateški plan je urađen u skladu sa preporukama i obavezama koje su date u Zakonu o poljoprivredi i ruralnom razvoju („Službeni list CG“, br. 56/2009, 18/2011 - dr. zakon, 40/2011 - dr. zakon, 34/2014, 1/2015, 30/2017 i 51/2017 - dr. zakon), Strategiji razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore 2015-2020 i Programu razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore u okviru IPA II 2014-2020.

Nacrt plana je urađen 2019. godine, kroz projekat „Jača ruralna zajednica – razvijenije društvo“. Pomenuti projekat se implementirao partnerstvom NVO „Sjeverna zemlja“ iz Berana i NVO „Centar za seoski razvoj“ iz Petnjice, a realizovao sredstvima projekta CNVP organizacije „Ruralni razvoj vođen ruralnim organizacija civilnog društva“, koji je finansiran od strane Evropske unije, a kofinansiran sredstvima Ministarstva javne uprave.

NVO „Sjeverna zemlja“ je za potrebe izrade Strateškog plana ruralnog razvoja angažovala konsultanta, mr Dejana Zejaka, dipl. agronoma, koji u radu bio podržan od strane Radnog tima za izradu dokumenta, u sljedećem sastavu:

1. Mr Dejan Zejak, dipl. agronom
2. Božo Premović, dipl. ing. polj.
3. Spec. stočarstva Milutin Mićović
4. Mladen Lekić, dipl. ing. polj
5. Marinko Barjaktarović, dipl. ing. polj
6. Mr Rita Barjaktarović, dipl. biol.

Radni tim je započeo sa radom u julu 2019. godine, i pripremljen je Nacrt dokumenta.

Nacrt strateškog plana ruralnog razvoja opštine Berane je ažuriran tokom juna 2023. godine, angažovanjem Sekretarijata za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu Opštine Berane i mr Rite Barjaktarović.

Kroz participativan pristup i uključivanjem zainteresovanih strana u rad, te proces javne rasprave, Strateški plan je usvojen na XX sjednici Skupštine opštine Berane, održanoj XX XX XXXX godine.

Strateški plan ruralnog razvoja opštine Berane sadrži u uvodnom dijelu osnovni pregled pojma ruralnog razvoja, detaljno obrazloženje vezano za nacionalnu regulativu, koja predstavlja osnov za njegovu izradu, a predstavljena je i metodologija izrade. Navedeni su i razlozi njegovog značaja za Berane.

Osnovne informacije o opštini, informacije od značaja za poljoprivredu i ruralni razvoj, predstavljene su kroz Profil opštine, a date su na osnovu podataka Strateškog plana razvoja opštine Berane 2019 – 2023. godine, Plana Agrobudžeta za 2023. godinu Opštine Berane, rezultata Popisa stanovništva Crne Gore iz 2011. godine i Popisa poljoprivrede iz 2010. godine.

Strateški cilj opštine Berane da se ruralni dio opštine razvija shodno potrebama predstavljen je kroz viziju, prioritete, mjere i projekte koji čine Akcioni plan.

Područje opštine Berane, sa svim svojim prirodnim ljepotama i resursima, ima uslove da svoj razvoj bazira, između ostalog, i na poljoprivredi i turizmu.

Stoga, i ne čudi podatak da je lokalna samouprava u svom osnovnom strateškom dokumentu, Strateški plan razvoja opštine 2019 – 2023. godine, postavila sljedeći cilj kao Opšti cilj razvoja opštine:

Postignut bolji kvalitet života za sve građane Berana, unaprijeđena infrastruktura, razvijena privreda i poljoprivreda, valorizovani prirodni resursi i turistički potencijali uz poštovanje principa održivog razvoja.

UVOD

Strateški plan ruralnog razvoja opštine Berane je strateški, plansko-programski dokument kojim se definišu prioriteti, ciljevi i mjere uspješnog upravljanja razvojem ruralnih područja na teritoriji opštine Berane i kao takav, jedan je od najvažnijih akata kojima se kreira politika ruralnog razvoja jedinice lokalne samouprave.

Politika ruralnog razvoja, odnosno ruralni razvoj kao pristup u nauci, praksi i javnim politikama podrazumijeva izjednačavanje kvaliteta života u ruralnim i urbanim područjima, sa ciljem zadržavanja stanovništva u ruralnim područjima i stvaranja uslova za povratak stanovništva iz urbanih u ruralne sredine, zatim povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje u cilju stvaranja većeg dohotka, te pružanje podrške svim ekonomskim i društvenim aktivnostima stanovništva nastanjenog u ruralnim područjima.

U skladu sa definicijom Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD) ruralnim područjima smatraju se ona područja sa manjom gustom naseljenosti od 150 stanovnika po kvadratnom kilometru.

S tim u vezi, ruralni razvoj kao pristup u nauci, praksi i javnim politikama možemo posmatrati kao teritorijalni pristup koji teži integralnom razvoju teritorije na kojoj se primjenjuje obuhvatajući tako sve aspekte života - ruralnu ekonomiju (poljoprivredu, infrastrukturu, turizam, preduzetništvo itd.), zaštitu životne sredine i društvena pitanja (socijalnu i zdravstvenu zaštitu, socijalnu uključenost i participaciju, kulturu, obrazovanje, sport i drugo).

Za ovaj pristup odlučila se i Evropska unija (EU), prije svega imajući u vidu da 56% njenog stanovništva živi u ruralnim sredinama. Stoga, u razvojnoj politici EU, politika ruralnog razvoja zauzima prioritetno mjesto.

Evropska unija se opredijelila za sveobuhvatan ruralni razvoj, putem modernizacije poljoprivredne proizvodnje i prerade, kako bi se povećala produktivnost, kvalitet, ekonomičnost, konkurentnost i diverzifikacija proizvodnje i proizvoda, razvila organska proizvodnja, afirmisao multifunkcionalni i integralni razvoj ruralnih sredina, poboljšao životni standard stanovništva u ruralnim oblastima, očuvali prirodni resursi i životna sredina.

Zajednička agroekonomska, agroekološka i ruralna politika, donijela je značajne pozitivne efekte u stabilnosti proizvodnje i tržišta agrarnih proizvoda, porasta prihoda proizvođača, sigurnosti u snabdijevanju, nezavisnosti od uvoza i povećanja izvoza, svestranog ruralnog razvoja i zaštite životne sredine.

Evropska politika ruralni razvoj podstiče putem niza mjera, koje se odnose na ekonomski, ekološki, kulturološki i sociološki razvoj ruralnih zajednica.

U evropskoj praksi, osnovni ciljevi ruralnog razvoja su:

- Izjednačavanje kvaliteta života u ruralnim i urbanim područjima;
- Zadržavanje stanovništva u ruralnim područjima;
- Stvaranje uslova za povratak stanovništva iz urbanih u ruralne sredine;
- Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje u cilju stvaranja većeg dohotka;

- Podrška svim ekonomskim, ekološkim i društvenim aktivnostima lokalnog stanovništva;

Prema Zakonu o teritorijalnoj organizaciji Crne Gore, ("Službeni list Crne Gore", br. 54/2011, 26/2012, 27/2013, 62/2013, 12/2014, 3/2016, 31/2017, 86/2018 - Odluka US CG, 3/2020 i 92/2022), teritorija Crne Gore se dijeli na 23 lokalne samouprave, Prijestonicu i Glavni grad.

Prema Zavodu za statistiku Crne Gore (MONSTAT) Crna Gora je jedan statistički region na sva tri nivoa NUTS^{Aa} (Nomenklatura teritorijalne jedinice za statistiku). Dalja podjela na lokalne administrativne jedinice: LAU (Local Administrative Unit 1) ekvivalentna je crnogorskim opštinama (25 ukupno), a LAU2 naseljima, kojih je ukupno 1.307.

Prema podacima iz Popisa iz 2011. Crna Gora ima 620.029 stanovnika. Gustina naseljenosti iznosi 45 stanovnika po kvadratnom kilometru u prosjeku, što Crnu Goru svrstava u zemlje sa najnižom gustinom naseljenosti u Evropi (sa izuzetkom nordijskih zemalja).

Postoje dva uočljiva trenda u migraciji stanovništva između dva poslednja popisa (2003 i 2011). Prvi je značajna migracija iz Sjevernog regiona u Središnji i Primorski region, a drugi je migracija iz ruralnih u urbana područja.

Crna Gora je zemlja gdje veliki broj stanovništva čini starija populacija, a poslednjih pola vijeka prirodni priraštaj stanovništva je manji za čak 60%. Broj rođenih u posljednjih pola vijeka opao je za 25%, dok se prosječna starost stanovništva popela na oko 34 godine.

Sve prethodno navedene ocjene se mogu vezati i za opštinu Berane, u kojoj je poslednjih decenija uočljiv trend migracija, kao i uvećanje prosječne starosti stanovništva.

Poljoprivreda, zajedno sa turizmom i energetikom, je strateška privredna grana Crne Gore, ali i njenog sjevera, pa i opštine Berane. Ovi sektori su međusobno povezani i predstavljaju značajan potencijal za dalji razvoj, naročito ruralnih područja.

Cjelokupna teritorija Crne Gore mogla bi se smatrati ruralnom, uzimajući u obzir prethodno navedenu metodologiju OECD.

Slika br. 1 Ruralno područje Berana

Prema podacima Popisa poljoprivrede na 48.824 porodična poljoprivredna gazdinstva je radno angažovano 98.341 lice. Kako poljoprivreda predstavlja najznačajni izvor prihoda Sjevernog regiona, njen dalji razvoj se direktno veže za sveobuhvatni razvoj čitavog ovog regiona.

Struktura poljoprivrednog zemljišta u Crnoj Gori je sa aspekta veličine gazdinstava nepovoljna, jer dominiraju mala porodična gazdinstva, koja uglavnom proizvode za sopstvene potrebe. Zemljište koje se koristi je isparcelisano, što dodatno negativno utiče na potpunu iskorišćenost. Većina gazdinstava posjeduje do 2 ha zemljišta (takvih je 72%), pa je njihovo tržišno učešće ograničeno.

Analizirajući strukturne nedostatke gazdinstava uočavamo nekoliko značajnih pokazatelja kao što su: *udaljenost i razućdenost sela, depopulacija sela, značajne površine neiskorišćenog poljoprivrednog zemljišta, kako u privatnom, tako i u državnom vlasništvu, nizak nivo međusobnog povezivanja kroz udruženja i kooperative, nedovoljna iskorišćenost raspoloživih sredstava mjera ruralnog razvoja i mogućnosti kreditiranja.*

Za dalji razvoj poljoprivrede Crne Gore i njenih opština, a samim tim i opštine Berane, neophodno je analizirati postojeću situaciju i sagledati sve mogućnosti koje stoje na raspolaganju poljoprivrednim proizvođačima, kako kroz mjere Agrobudžeta, državnog i lokalnog, tako i kroz sredstva iz Investiciono razvojnog fonda (IRF), IPA fondova EU i drugih međunarodnih fondova.

Međutim, i pored brojnih problema, mora se zaključiti da postoji potencijal za bolje korišćenje raspoloživog zemljišta, kako u biljnoj, tako i u stočarskoj proizvodnji.

Sve prethodno navedeno za nacionalni nivo, odnosno Sjeverni region, se može prenijeti i na nivo opštine Berane, i zaključiti da rješavanjem pomenutih problema, ista može očekivati napredak u sektoru poljoprivredne proizvodnje, ali uz preduslov ulaganja u ruralna područja (infrastruktura, obrazovanje, socijalna politika, kultura ...).

Normativni okvir za izradu i usvajanje Strateškog plana

Zakonodavni okvir za izradu Strateškog plana je sadržan u:

- *Zakonu o poljoprivredi i ruralnom razvoju („Službeni list Crne Gore“, br. 56/2009, 18/2011 - dr. zakon, 40/2011 - dr. zakon, 34/2014, 1/2015, 30/2017 i 51/2017 - dr. zakon)*
- *Zakonu o turizmu i ugostiteljstvu ("Službeni list Crne Gore", br. 2/2018, 4/2018 - ispr., 13/2018, 25/2019, 67/2019 - dr. zakon i 76/2020)*
- *Zakonu o šumama („Službeni list Crne Gore", br. 074/10 od 17.12.2010, 040/11 od 08.08.2011, 047/15 od 18.08.2015)*
- *Zakonu o poljoprivrednom zemljištu („Službeni list Republike Crne Gore“, broj 15/92, 59/92, 27/94, 32/11)*
- *Zakonu o oznakama porijekla, geografskim oznakama i oznakama garantovano tradicionalnih specijaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda („Službeni list Crne Gore“, broj 18/2011)*
- *Zakonu o veterinarstvu („Službeni list CG", br. 30/2012, 48/2015 i 57/2015 - drugi zakon)*
- *Zakonu o stočarstvu („Službeni list CG , broj 72/10, 40/2011 - drugi zakon i 48/2015)*

Strateški plan je urađen u skladu sa sljedećim strateškim dokumentima i planovima razvoja:

- *Predlog strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore 2023–2028*
- *Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore 2015-2020*
- *Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2014-2020*
- *Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) u EU*
- *Programa razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore u okviru IPA II 2014-2020*
- *Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020*

- *Nacionalna šumarska politika Crne Gore*
- *Strateški plan razvoja opštine Berane 2019-2023*

Metodologija izrade Strateškog plana

U okviru aktuelnih mjera podrške ruralnom razvoju Evropska Unija naglasak stavlja na LEADER program, u okviru koga se realizuju projekti zasnovani na uzajamnom prepoznavanju i zastupanju interesa i ciljeva lokalnih aktera ruralnog razvoja, bilo da dolaze iz javnog, privatnog ili civilnog sektora.

LEADER Program je svojevrstan pristup koji omogućava participaciju lokalnog stanovništva nastanjenog u ruralnim sredinama u dizajniranju i implementaciji razvojnih planova skrojenih po meri lokalnih potreba. Drugim riječima, ovaj pristup podrazumijeva rješavanje problema specifičnih za određenu teritoriju na kojoj se primenjuje, tako što dozvoljava lokalnim partnerstvima izgrađenim između aktera ruralnog razvoja (lokalno - akcione grupe LAG) da razviju teritorijalno specifične strateške planove razvoja sopstvenog područja u kome žive, rade i djeluju.

Ovo se postiže simultanom primjenom sedam ključnih principa LEADER pristupa:

Prvi princip - lokalne strategije ruralnog razvoja su teritorijalno specifične: Princip podrazumeva uzimanje u obzir potreba stanovništva na konkretnoj teritoriji, teži efikasnom i održivom korišćenju lokalnih resursa i počiva na horizontalnoj integraciji lokalnih aktivnosti i inicijativa.

Drugi princip - lokalna javno - privatna partnerstva: odnosno lokalno - akcione grupe koje čine zainteresovane strane (akteri ruralnog razvoja), koje sarađuju u cilju ostvarenja zajedničkih ciljeva na osnovu sporazuma o saradnji, statuta, ugovora i/ili drugih akata

Treći princip - pristup odozdo na gore: dozvoljava da planiranjem razvoja konkretne teritorije upravljaju ljudi koji u njoj žive i kojih se isti tiče.

Četvrti princip - multi-sektorski pristup: podrazumijeva učešće različitih ekonomskih, socijalnih, kulturnih i ekoloških aktera tj. primenu njihovih perspektiva i vizija razvoja u dizajniranju i implementaciji plana razvoja

Peti princip - inovacija: inovativan pristup rješavanju problema i izazova u ruralnim sredinama, te integrisanje novih vještina i znanja

Šesti princip - saradnja između lokalno-akcionih grupa na realizaciji zajedničkih projekata

Sedmi princip - umrežavanje: razmjena iskustava, znanja i vještina između grupa, inicijativa i aktera na svim nivoima.

LEADER Program je prvi put uveden u Evropskoj uniji 1991. godine kao pilot-projekat kojim se podstiče ruralni razvoj, da bi se u budućnosti nastavio realizovati kroz čak tri programska perioda sve do LEADER Plus u 2006. godini. Nastao je kao nezavisni program sa ciljem da podstiče efekte nacionalnih poljoprivrednih i ruralnih razvojnih programa na lokalnom nivou.

Godine 2007. ovaj pristup postaje osnovni dio politike ruralnog razvoja u Evropskoj uniji, sa ukupnim budžetom od 5,5 milijardi EUR, što predstavlja 6% ukupnih sredstava Evropskog fonda za ruralni razvoj (EAFRD)

Osim djelimične primjene LEADER pristupa, metodologija izrade ovog Strateškog plana podrazumijevala je i kombinaciju participativnog pristupa i ekspertske analize raspoloživih kvalitativnih i kvantitativnih podataka.

Participativni pristup je uključivao učešće predstavnika lokalne samouprave, predstavnika Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, turističke organizacije, poljoprivrednih proizvođača, kao i privatnog sektora, te civilni sektor. Tokom izrade strategije održano je nekoliko sastanaka. Na ovim sastancima se diskutovalo o rezultatima socio-ekonomske analize, SWOT matrici, određivanju vizije, strateških pravaca i prioriteta, kao i projekata koji su uključeni u akcioni plan.

Slika br. 2 Izrada SWOT analize

Dio podataka je prikupljen iz relevantnih nacionalnih i lokalnih dokumenata, dostupnih baza podataka, kao i publikacija nadležnih institucija.

Ruralni razvoj

Ruralni razvoj podrazumijeva posmatranje ekonomskih, ekoloških, socio-kulturnih i političko-institucionalnih aspekata na jednak način. Ciljevi ovih pristupa su dostizanje održivog razvoja i rasta, kao i koristi za lokalno seosko stanovništvo i čitavo društvo. Cilj je i stvaranje prihoda i povećanje stope zapošljavanja, uspješni ekonomski razvoj.

Politika ruralnog razvoja zahtijeva uspostavljanje koherentnog i održivog okvira za budućnost ruralnog područja, a ciljevi ruralnog razvoja su da se uspostave uslovi i omogući ljudima u ruralnim područjima, da preko svojih lokalnih akcionih grupa, upravljaju svojim sopstvenim metodama i rješenjima.

Savjet Evrope je uveo pojam „*ruralna oblast*“ koji ima sljedeće karakteristike:

To je dio zemlje u unutrašnjosti ili na obali koji uključuje manje gradove i sela, gdje se glavni dio teritorije koristi za:

- *poljoprivredu, šumarstvo, vodoprivredu i ribarstvo;*
- *ekonomske i kulturne aktivnosti stanovništva te seoske oblasti(zanatstvo, industrija, usluge);*
- *neurbanu rekreaciju i slobodne aktivnosti,*
- *druge svrhe, kao npr. stanovanje.*

Za potrebe izrade Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015-2020 Crne Gore, usvojen je sljedeći pristup za definisanje ruralnih područja:

Ukoliko opština ima preko 10.000 stanovnika u urbanim centrima tj. naseljima, koja MONSTAT klasifikuje kao urbana, i koja administrativno pripadaju urbanim centrima, ova naselja nijesu klasifikovana kao ruralna područja, dok preostali dio teritorije te opštine jeste. S druge strane, opštine koje su u Popisu 2011.godine imale manje od 10.000 koji žive u urbanim naseljima, klasifikovana su kao ruralna područja.

Porodično poljoprivredno gazdinstvo je poljoprivredno gazdinstvo na kojem poljoprivrednik sam ili zajedno sa članovima svog domaćinstva obavlja poljoprivrednu djelatnost. Porodično poljoprivredno gazdinstvo je domaćinstvo koje koristi najmanje 1.000 m² poljoprivrednog zemljišta ili manje od 1.000 m² poljoprivrednog zemljišta, a posjeduje 1 kravu i 1 tele, ili 1 kravu i 1 june ili 1 kravu i 2 odrasla grla sitne stoke, ili 5 odraslih ovaca ili koza, ili 3 odrasle svinje, ili 4 odrasla grla ovaca, koza ili svinja zajedno, ili 50 komada odrasle živine, ili 20 košnica pčela (Popis poljoprivrede 2010).

U Crnoj Gori se Politika ruralnog razvoja ostvaruje se sprovođenjem sljedećih grupa mjera:

- 1) mjere za jačanje konkurentnosti proizvođača hrane;*
- 2) mjere za održivo gazdovanje poljoprivrednim resursima;*
- 3) mjere za poboljšanje kvaliteta života i širenje (diverzifikacija) ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima;*
- 4) lider projekti za razvoj ruralnih područja.*

PROFIL OPŠTINE BERANE

Istorijat Berana

Istorijat razvoja Berana možemo pratiti još od perioda mlađeg kamenog doba neolita. Po svom značaju, nalazi pronađeni na lokalitetu Berankrš, svrstavaju se među najznačajnije u kulturnoj baštini Crne Gore.

Naselje nastavlja da živi i da se razvija i u kasnijim periodima dobijajući sve više na značaju, o čemu svjedoče brojni ostaci materijalne kulture iz rimskog perioda, vojno utvrđenje u selu Lužac i Villa rusticae u Budimlji. Brojni nadgrobni spomenici iz rimskog perioda, stele i cipusi, govore nam da je na ovom području postojao jedan značajan vojni centar. Na području od sela Dolac do manastira Đurđevi stupovi, očekuje se pronalazak jednog većeg gradskog centra -municipiuma, čiji su tragovi već zabilježeni.

Prilikom prvog talasa osvajačkog prodora Avara i Slovena, grad sa utvrđenjem je razrušen i više nikada nije obnovljen.

Iz ranohrišćanskog perioda na prostorima opštine, najčešće nailazimo na tzv. "gradine", koje su imale fortifikacionu ulogu u životu stanovništva, kao i mnogobrojne ostatke crkava, koje svjedoče o razvijenom kulturnom životu ovog područja.

U srednjem vijeku, naselje dobija još veći značaj i ulogu, formiranjem jedne od prvih episkopija, koju je osnovao Sveti Sava 1219 g, sa sjedištem u manastiru Đurđevi stupovi. Bogat crkveni materijal govori o velikoj ulozi grada i manastira kao administrativnog i duhovnog centra u srednjevjekovnoj državi.

U razvijenom srednjem vijeku, ulogu gradskih naselja su imali Gradac kod Budimlje, Budimlja i Bihor. Budimlja je bila upravno sjedište Budimljanske župe i imala je upravnu, zanatsku i trgovačku funkciju. Gradac je imao zaštitni karakter, Bihor je bio vojno utvrđenje, a duhovne centre su predstavljali manastiri Šudikova i Đurđevi stupovi.

Prodorom Turaka krajem srednjeg vijeka, obnavljaju se gradine, utvrđenja Gradac i Bihor, a na ulasku u Tivransku klisuru, gradi se "Jerinin grad". Sredinom XV vijeka Turci uspostavljaju i formalnu vlast u ovim krajevima.

Berane je kao naselje formirano 1862. godine, po zapovijesti turskog vojskovođe Husein paše, na mjestu današnje bolnice, gdje je na lijevoj obali Lima izgrađena kamena kasarna za potrebe vojne uprave. Svoj razvoj naselje nastavlja i na desnoj obali, te se formiraju tri mahale: Gornja, Donja i Hareme. U Gornjoj mahali je živjelo pravoslavno, a u Donjoj i Haremima muslimansko stanovništvo.

Slika br. 3 Staro Berane

Tokom prvog balkanskog rata, Berane je oslobođeno 1912. godine, nakon čega postaje politički centar sjeveroistočne Crne Gore.

Poslije Drugog svjetskog rata, u julu 1949. godine, dobija novo ime Ivangrad, po narodnom heroju Ivanu Milutinoviću, a staro ime, Berane, mu se vraća u martu 1992.

Tokom 2013. godine došlo je do izdvajanja Opštine Petnjica iz sastava Opštine Berane, čije razgraničenje je završeno u julu 2016. godine.

Prirodne karakteristike

Geografski položaj

Berane se nalazi u istočnom dijelu Crne Gore i zahvata sjeverni dio Gornjeg Polimlja. Prema jugu se graniči sa Andrijevicom, prema istoku granica se nalazi na planinama Mokra, Murgaš, Cmiljevica, Turjak i padina Cmiljevice prema opštini Rožaje. Prema sjeveru granica se nalazi iza Police sa opštinom Petnjica i opštinom Bijelo Polje. Zapadna granica opštine se nalazi na najvišim vrhovima Bjelasice, Strmenica, Crna Glava, Zekova Glava i padina Ključa, prema opštinama Mojkovac i Kolašin.

Najniža tačka opštine se nalazi na nadmorskoj visini od 640 m, dolina rijeke Lim, nizvodno od Tivranske klisure, a najviša tačka opštine je Crna Glava na Bjelasici, na 2.139 metara.

Slika br. 4 Crna glava, Bjelasica

Beranska kotlina se pruža u dužini od 9 kilometara, širine 3 do 5 kilometara. Sredinom kotline protiče rijeka Lim koja predstavlja značajan privredni hidropotencijal opštine. Lijeve pritoke Lima su: Bistrica, Ševarinska rijeka i Sušica, a desne: Šekularska rijeka, Kaludarska rijeka, Lješnica i Budimska rijeka.

Pored Lima, hidrografsku mrežu čine brojni vodotoci, jezera, izvori i vrela. Među njima se izdvajaju glečerska jezera: Pešića jezero, Veliko i Malo ursulovačko jezero, Veliko i Malo šiško jezero koja upotpunjuju prelijepi pejzaž Bjelasice i daju joj posebnu draž.

Uzimajući u obzir reljef, klimu, geološke i pedološke karakteristike, pokrivač tla, homogenost i prepoznatljivost, predjeli Crne Gore su svrstani u pet regiona:

- Predjeli primorskog regiona;
- Predjeli skadarskog basena;
- Predjeli kraškog regiona;
- Predjeli kanjona i visoravni centralnog regiona;
- Predjeli planina i dolinskih rijeka sjevernog regiona

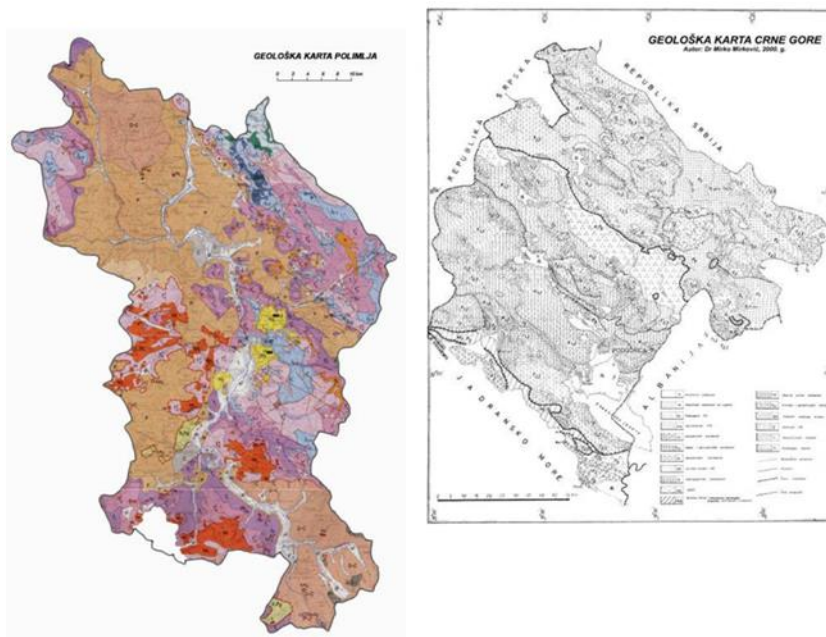

Slika br. 5 Prediona regionalizacija Crne Gore (izvor LAMP)

Opština Berane pripada regionu pod nazivom: *Predjeli planina i dolinskih rijeka sjevernog regiona*. U ovom regionu preovlađuju paleozojski škriljci, pješčari i kvarcni konglomerati, a krečnjaci su zastupljeni u višim dijelovima planina. Predjelima sjevernog regiona prepoznatljivost daju doline i klisure planinskih rijeka uokvirene brojnim planinama. U ovom regionu dominiraju četinarske šume jele i smrče i mješovite šume četinara sa bukvom.

Geološka građa

Prostor Polimlja, gdje pripada i teritorija opštine Berane, u geološkom smislu, pripada Durmitorskoj geotektonskoj jedinici. Ova jedinica obuhvata terene sjeverne i sjeveroistočne Crne Gore. U geološkoj građi Polimlja učestvuju klasični sedimenti paleozoika, klastični, karbonatni i silicijski sedimenti i vulkanske stijene trijasa, jurski, kredno-paleogeni i neogeni sedimenti, kao i kvartarne tvorevine.

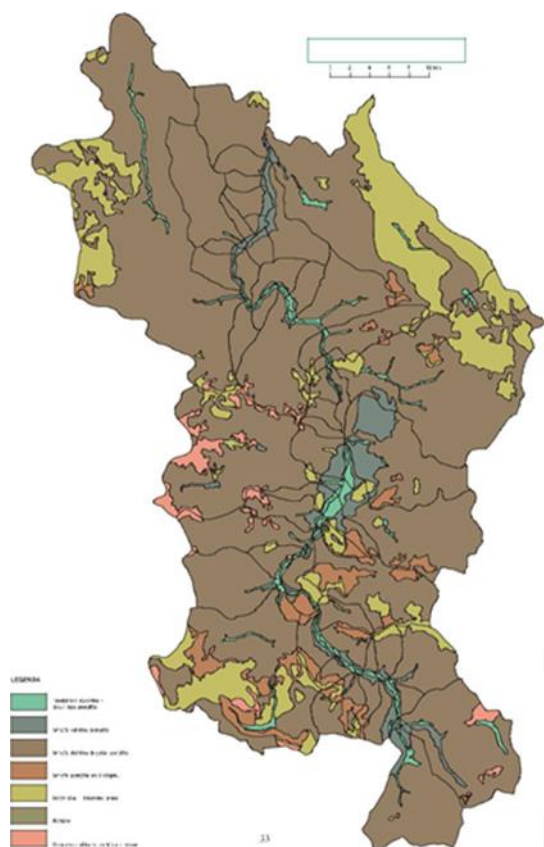

Slika br. 6 Geološka karta Polimlja (Fuštić i Spalević 2000)

Geomorfološke karakteristike

Osnovne crte u geomorfološkoj strukturi prostora formirane su pod uticajem tektonskih, glacijalnih i fluvijalnih procesa. Njih čine pomenuti i drugi manji planinski masivi, brojne riječne doline sa dominantnom pozicijom centralne tektonske doline rijeke Lim, sjeveroistočnog dijela područja, te brojni planinski prevoji. Raznovrsna makrostruktura reljefa očituje se i u njegovoj izraženoj vertikalnoj disekciji koja se kreće u rasponu od 630 m do 2.460 m (Kom Vasojevički), kao i velikoj horizontalnoj raznolikosti predjela. Geološka građa područja opštine Berane odlikuje se velikom raznolikošću koja proističe iz prisustva stijena različitog porijekla, starosti, fizičkih i hemijskih osobina (magnetske, sedimentne i metamorfne stijene). Raznolik geološki sklop i složena tektonska struktura imali su presudnu ulogu u stvaranju današnjeg lika prostora, kao i izražen direktan i indirektan uticaj na formiranje osnovnih rudno-mineraloških, pedoloških, hidroloških i florističkih obilježja značajnih za odvijanje života i razvoja brojnih djelatnosti na ovom području. Geološku specifičnost područja čini pripadajući dio planinskog masiva Bjelasice, koja se inače razlikuje od ostalih Dinarskih planina po tome što je najvećim dijelom izgrađena od paleozojskih škriljaca, pješčara, krečnjaka, eruptivnih stijena i dolomita, a koji su doprinijeli formiranju šarolikog pedološkog i vegetacionog pokrivača. Nasuprot Bjelasici, dio Komova koji pripada ovom području u osnovi je izgrađen od paleozojskih škriljaca, pješčara i konglomerata preko kojih je, na velikom prostranstvu, navučen moćan sloj trijaskih krečnjaka koji su mjestimično izloženi intenzivnom procesu karstifikacije (gole neproduktivne gromade i stjenoviti grebeni), dok je na paleozojskoj osnovi zastupljena bujna pretežno šumska vegetacija. Raznolika geološka građa uslovlila je formiranje više tipova terena sa manje ili više izraženim ograničenjima za život i razvoj određenih djelatnosti. Ovakva geološka građa bitno je uticala na strukturu zemljišta, a preko njega i na strukturu flore ovog područja.

Pedološke karakteristike

Slika br. 7 Pedološka karta sliva rijeke Lim (Spalević i Fuštić, 2003)

Na području Berana zastupljena su zemljišta različitih tipova, fizičkih i hemijskih osobina i plodnosti. Najvažniji faktori koji su uticali na obrazovanje zemljišta, njihove osobine i svojstva su geološka podloga, reljef, klima, hidrografija, vegetacija i čovjek. Geološki sastav Beranske kotline, u širem smislu, obuhvata paleozojske škriljce, trijasne krečnjake, rožnace, neogene sedimente. Masiv Bjelasice je sastavljen od paleozojskih škriljaca (pješčari, argilošist, filit). Na suprotnoj strani Cmiljevica je sastavljena uglavnom od trijaskog krečnjaka, sa podlogom od verfenskih škriljaca i rožnaca. Ovakav sastav se javlja i na uskom pojasu Tivrana, čije su padine formirane od srednjetrijskih škriljaca, i na sjeverozapadu kotline. Na desnoj strani Lima, pobrđe Jasikovac, dobar dio Budimlje, zatim najveći dio Police, preovlađuju neogeni sedimenti koji se uvlače sve do jezerskih naslaga u Lugama i južnije do Ržanice. Na lijevoj strani Lima, a dijelom i na desnoj, jezerski sedimenti su prekriveni tanjim ili debljim slojevima (10 do 40 m) fluvio-glacijalnim nanosima (oblutak, šljunak, pijesak), različitog petrografskog sastava.

Klima

Klima Berana varira između kontinentalne subalpske klime u planinskim oblastima i umjereno-kontinentalne klime u dolini rijeke Lim. Subalpska klima se može okarakterisati dugim, hladnim i vlažnim zimama sa velikim količinama snijega, relativno kratkim i svježim ljetima i manje izraženim godišnjim dobima. S druge strane, umjereno-kontinentalna klima se

karakteriše godišnjim dobima nesrazmjerne dužine, umjereno hladnim zimama i dugim i toplim ljetima.

Zbog fizičke pojave temperaturne inverzije, kada se hladniji vazduh sa okolnih brda spušta niz dolinu formirajući jezgro hladnog vazduha, periodi hladnoća su nešto duži nego u geografski sličnim oblastima. Takođe, povećana vlažnost, kao i česte magle zbog prisustva prirodnih vodotoka, čine da je vazduh zasićen vlagom.

U cilju sagledavanja klimatsko meteoroloških prilika na razmatranom području korišćeni su raspoloživi podaci Hidrometeorološkog zavoda Crne Gore sa meteorološke stanice u Beranama.

Prosječna višegodišnja *temperatura vazduha* na ovoj meteorološkoj stanici iznosi 9,1°C. Unutar godine najtopliji mesec je juli sa u višegodišnjem prosjeku 18,9°C, a najhladniji mjesec je januar sa vrijednošću od -1,5°C. Prosječna višegodišnja vrijednost srednje maksimalnih temperatura vazduha iznosi 15,2°C, a najveća srednja maksimalna temperatura je u mjesecu avgustu u iznosu od 26,0 °C. Prosječna višegodišnja srednja minimalna temperatura vazduha iznosi 3 °C. Mjesec sa najnižom srednjom minimalnom temperaturom vazduha je, takođe, januar sa - 6,0 °C. Prosječan višegodišnji broj tropskih dana u godini, sa temperaturom vazduha > 30 °C, iznosi 5,6 dana, a po mjesecima u prosjeku najviše tropskih dana ima mjesec avgust sa 6 dana. Najviše tropskih dana 25 registrovano je u mjesecu junu. Prosječan višegodišnji broj dana sa mrazom, kada je minimalna temperatura vazduha bila < 0.0 °C, iznosi 116 dana. U prosjeku, najveći broj mraznih dana ima mjesec januar (26 dana), zatim slijedi decembar (23 dana) i februar (22 dana). Registrovano je, takođe, nekoliko godina, kada je broj mraznih dana u januaru i decembru iznosio i po 31 dan.

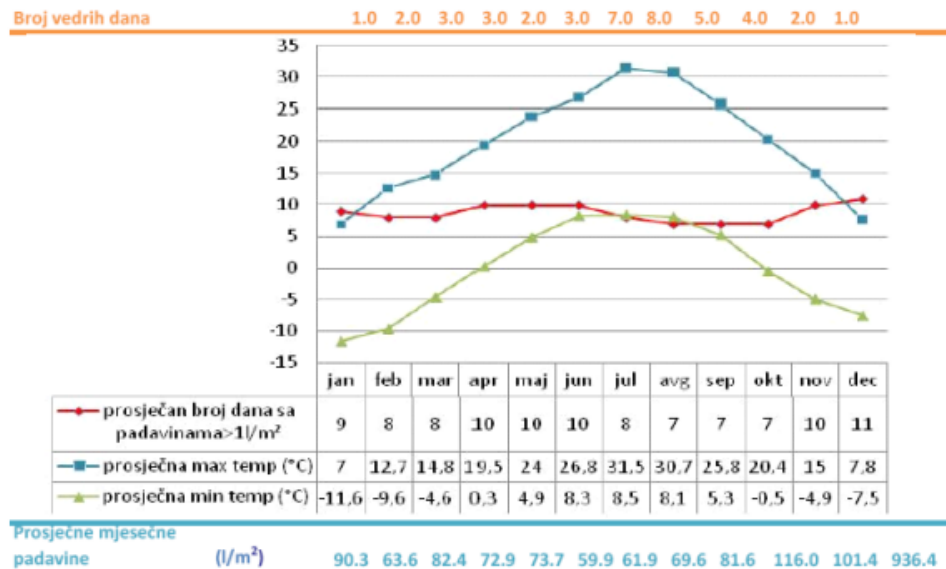
Podaci o *oblačnosti*, iskazani u desetinama pokrivenosti neba, ukazuju da prosječna višegodišnja vrijednost oblačnosti na razmatranom prostoru iznosi 6,2 desetine. Prosječan višegodišnji broj vedrih dana u godini, kada je srednja dnevna oblačnost < 2/10, iznosi 42 dana, a mjesec koji u prosjeku ima najveći broj vedrih dana je avgust sa 8 dana. Prosječan višegodišnji broj tmurnih dana, kada je srednja dnevna oblačnost < 8/10, iznosi 130 dana. U prosjeku najtmurniji su mjeseci decembar sa 18 dana i januar sa 17 dana.

Padavinski režim se odlikuje velikom varijabilnošću u vremenu i prostoru. U ovom regionu 45 % padavina se javlja u vegetacionom periodu. Najveće padavine se javljaju tokom perioda oktobar-decembar, kada se u prosjeku izluči 32 % godišnje sume padavina, a najmanje u periodu juli-septembar sa 20 % godišnjih padavina. U širem regionu stogodišnje maksimalne dnevne sume padavina se kreću u intervalu od 110 mm (Berane) do 193 mm (Plav). Prosječan broj dana u godini sa količinom padavina > 0.1 lit/m² iznosi 141, sa količinom padavina > 1.0 lit/m² 104 dana, a sa količinom padavina > 10.0 lit/m² je 31 dan. U prosjeku, najviše dana sa padavinama je mjesec decembar sa 11, a najmanje su mjeseci avgust, septembar i oktobar sa 7 dana.

Na slici br. 7, za jednogodišnji period po mjesecima prikazane su:

- prosječne maksimalne temperature,

- prosječne minimalne temperature,
- broj vedrih dana
- prosječan broj dana sa padavinama i
- prosječna količina padavina.

Slika br. 8 Klimatske karakteristike Berana

Maksimalna visina sniježnog pokrivača iznosi 108 cm, dok je januar registrovan kao mjesec sa najvećom prosječnom visinom sniježnog pokrivača u iznosu od 26,5 cm. Prosječan broj dana u godini sa sniježnim pokrivačem > 30 cm iznosi 6,2 dana, dok je februar mjesec sa najvećim brojem dana sa ovom visinom sniježnog pokrivača (28 dana). Prosječan broj dana sa sniježnim pokrivačem > 50 cm iznosi samo 2,5 dana, a u februaru mjesecu ova vrijednost iznosi 18 dana.

Pojava vjetra na razmatranom prostoru je analizirana na bazi podataka o maksimalnim i srednjim brzinama vjetra, kao i čestinama za 8 karakterističnih pravaca. Sintetizovani rezultati analize, predstavljeni u tzv. ruži vjetrova, ukazuju na značajanu zastupljenost tišina (41%) na ovom prostoru. To treba uzeti sa rezervom jer su podaci o vjetru dobijeni na osnovu tri terminska mjerenja dnevno, pa je moguće da ta terminska mjerenja ne registruju vjetrove koji su duvali između termina. Prema pravcima, najzastupljeniji su sjeverni vjetrovi (14 %), severoistočni (12 %) i južni vjetrovi (9 %). Srednje brzine vjetra se kreću od 1.6 m/s do 3.3 m/s, a maksimalne brzine po pravcima od 5.0 m/s (istoksjeveroistok) do 18.0 m/s (jugo-jugozapad).

Stanje životne sredine¹

Životna sredina Berana je određena prirodnim faktorima i ljudskim aktivnostima. Prirodni faktori životnoj sredini u opštini Berane daju visok kvalitet, zbog čega se ova lokalna zajednica svrstava u sam vrh po prirodnim vrijednostima Crne Gore.

Na pojedinim mjestima takvo stanje je poremećeno neadekvatnim korišćenjem prirodnih resursa od strane čovjeka.

Uslijed pritisaka na životnu sredinu, javljaju se posledice koje negativno utiču na kvalitet voda, vazduha i zemljišta.

Vazduh – postojeće stanje i izvori zagađivanja

Državnu mrežu za kontinuirano praćenje kvaliteta vazduha čini osam stacionarnih stanica raspoređenih na gradskom i ruralnom području Crne Gore. Na sjeveroistoku Crne Gore se nalazi samo jedna mjerna stanica, i to u Bijelom Polju, kod OŠ „Risto Ratković“. Mjerna stanica u Bijelom Polju je počela sa radom polovinom 2019. godine.

Kako se u Beranama ne mjeri kvalitet vazduha, pretpostavlja se da je isti sličan onom u Bijelom Polju.

Podaci izmjereni na mjernoj stanici u Bijelom Polju, na dan 23.06.2023. su sledeći²:

Komponenta	Oznaka	Koncentracija	CAQI*
<u>Azot dioksid</u>	<u>NO₂</u>	10 µg/m ³	5,00
<u>Ugljen monoksid</u>	<u>CO</u>	0,16 mg/m ³	
<u>Leb.čestice PM10</u>	<u>PM10</u>	34,9 µg/m ³	34,00
<u>Leb.čestice PM2.5</u>	<u>PM2.5</u>	17,2 µg/m ³	28,00

Izvori zagađenja

Iako se ne vrše mjerenja kvaliteta vazduha u Beranama, može se reći da je vazduh najzagađeniji u zimskom periodu zbog velikog broja kućnih ložišta, kao i tokom proljeća, zbog velikog broja namjerno izazvanih šumskih požara, kada seljani uređuju svoja imanja.

Pored individualnih ložišta, i saobraćaj u gradskoj zoni Berana predstavlja jedan od značajnih izvora zagađujućih materija i to: ugljenmonoksida, mikročestica, posebno iz dizel motora, olova, azotovih oksida, sumpordioksida i ugljovodonika.

¹ Lokalni plan zaštite životne sredine opštine Berane za period 2020-2024

² <http://www.epa.org.me/vazduh/stanica/11>

Posebno praćenje zagađenosti vazduha od saobraćaja nije bilo organizovano na teritoriji opštine Berane. Prema podacima iz literature, iz motornih vozila u vazduh gradova prosječno se oslobodi sljedeća količina štetnih materija i to: oko 80% ugljenmonoksida, 55-75% formaldehida, 55-75% acetaldehida, 44% azotovih oksida i 10% čvrstih materija. 80% olova u vazduhu, potiču od saobraćaja.

Iz gore pomenutih izvora se na području opštine u vazduh emituju primarno zagađujuće materije: čvrste čestice, oksidi sumpora, oksidi azota, sumporvodonik, ugljenmonoksid, ugljendioksid, olovo (procjena).

Koncentracije primarno zagađujućih materija variraju zavisno od meteoroloških uslova, a najveće su u jesen i zimu.

Primarno zagađujuće materije fotohemijskim reakcijama stvaraju sekundarno zagađujuće materije (fotooksidante): ozon, peroksiacetilnitrat (PAN), aldehidi. Sekundarno zagađujuće materije su štetnije od primarnih.

Vode – postojeće stanje i izvori zagađivanja

Opština Berane, gledano hidrološki, pripada slivu Lima. Lim izvire iz Plavskog jezera, a kroz područje opštine Berane rijeka Lim sa svojim pritokama, u dužini od oko 20 km, protiče od mjesta Rijeka Marsenića do mjesta Bioče (desna obala) i od mjesta Rijeka Marsenića do mosta na Brzavi (lijeva obala). Sa desne strane u rijeku Lim ulijevaju se Šekularska rijeka, Kaludarska rijeka, Dapsićka rijeka i Lješnica, a sa lijeve strane Bistrica i Manastirska rijeka. Osim pomenutih rijeka, u Lim se ulijeva i veći broj potoka i sušica. Rijeka Lim sa svojim pritokama pripada Crnomorskom slivu, i odvodi oko 98 % vode sa teritorije opštine Berane.

Zbog velikih nagiba u koritima, Lim i njegove pritoke imaju karakter bujičastih rijeka, kod kojih je zastupljeno turbulentno kretanje i prenos velikih količina neorganskog i organskog materijala, kao što su šljunak, pijesak, kamenje, drveće i dr. Iz tih razloga, Lim i njegove pritoke karakterišu pojave čestih poplava, kada se Lim usljed visokog vodostaja razlijeva po svojoj aluvijalnoj ravni, plavi je, potkopava obale, nanosi mnogo materijala i taloži ga po neregulisanom koritu. Potkopavanjem obala pravi velike štete na poljoprivrednim zemljištima, počev od Trepče do ulaza u Tifransku klisuru i u selu Lukavica, nizvodno od Tifranske klisure. Na tim područjima korito Lima je nestabilno, jer se račva i teče u nekoliko rukavaca. Poplave se dešavaju gotovo svake godine u proljeće, u vrijeme otapanja snijega sa okolnih planina i u jesen, usled pojačanih količina padavina.

Pored pobrojanih vodotoka, na području planine Bjelasice nalaze se i Veliko Šiško jezero, Malo Šiško jezero, Pešića jezero, Veliko Ursulovačko jezero i Malo Ursulovačko jezero.

Ocjena stanja površinskih voda

Određivanje klase kvaliteta vode vrši se poređenjem mjerodavnih vrijednosti parametara kvaliteta vode, sa graničnim vrijednostima iz Uredbe o klasifikaciji i kategorizaciji voda (Službeni list Crne Gore 2/07).

U Uredbi je voda razvrstana u klase prema dozvoljenim graničnim vrijednostima pojedinih grupa parametara, u zavisnosti od namjene vode.

U tom smislu, vode se mogu koristiti za: piće i prehrambenu industriju; ribarstvo i uzgoj školjki; kupanje.

Vode koje se mogu koristiti za piće i prehrambenu industriju razvrstane su u 4 klase: **A, A1, A2, A3.**

Vode za uzgoj riba i školjki razvrstane su u 3 klase: **S, Š i C.**

Vode za kupanje razvrstavaju se u 2 klase: **K1 i K2.**

Uredbom su definisani način i dinamika uzorkovanja, analitička metodologija i uslovi ocjene kvaliteta vode.

U Uredbi je precizirana kategorizacija voda, kojom su vode razvrstane u 3 kategorije: **I (klase A1, S, K1, a za slane vode i Š), II (klase A2,C i K2) i III (klasa A3) klase.**

Lim se uzorkuje na 6 mjesta i njegove vode uzvodno od Berana treba da pripadaju A1, S, K1 klasi (Plav i Andrijevića) i nizvodno od Berana A2, C, K2 klasi (Skakavac, Zaton, Bijelo Polje i Dobrakovo).

Međutim, po podacima Izvještaja o stanju životne sredine u Crnoj Gori na bazi indikatora (2017) kvalitet vode u rijeci Lim je odličan.

Izvori zagađenja rijeke Lim

Najveći izvori zagađenja površinskih i podzemnih voda su komunalne otpadne vode koje se uglavnom u neprečišćenom obliku ispuštaju u recipijent, na koncentrisan ili difuzan način.

Međutim, kada je riječ o Beranama, može se konstatovati da je radom Postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, koje je sa radom započelo krajem 2019. godine, kvalitet voda unaprijeđen. Važno je napomenuti i sve veći uticaj saobraćajne infrastrukture i distribucije goriva na kvalitet površinskih voda.

Na obalama rijeke Lim i pritoka nalaze se velike količine neadekvatno deponovanog otpada koji takođe negativno utiču na kvalitet voda Lima.

NADENA KLASA - PO PARAMETRIMA

PROFIL	ZAHT. KLASA	Nitrati	Nitriti	TOC	Fenoli	Deteg	Ukupne koli	Ukupne fekalne bakterije
Zaton	A2 C K2	A	VK,VK	VK	A2,C	A2	A1, S, Š, K1	A2, Š, K2

Zemljište – postojeće stanje i izvori zagađivanja

Prema katastarskim podacima od ukupno raspoložive površine zemljišta opštine Berane, 65.518 ha, na obradivo zemljište otpada 22%, ostalog zemljišta ima 41%, dok šume pokrivaju prostor od 37%.

Nekontrolisana eksploatacija materijala iz korita Lima preusmjerava njegov tok i tako ugrožava živi svijet u njemu, potkopava obale i erodira ili plavi **poljoprivredno zemljište**. Uslijed erozije na pojedinim lokacijama, velike količine nanosa dospijevaju u Lim, čijim zadržavanjem on mijenja tok i ugrožava poljoprivredno zemljište i druge objekte. Pored erozije, ugrožavanje zemljišta se vrši različitim ljudskim aktivnostima, kao što su izgradnja objekata, neadekvatno odlaganje otpada, otpadne vode iz septičkih jama i njihovo direktno izlivanje u zemljište i neadekvatna i nekontrolisana upotreba hemijskih sredstava u poljoprivredi.

Zagađenje zemljišta porijeklom od odlagališta otpada

U dokumentu *Informacija o stanju životne sredine za 2018. godinu* se navodi da je potencijalno zagađenje zemljišta zbog neselektovanog i nepropisno odloženog industrijskog ili komunalnog otpada sagledano kroz fizičko-hemijsku analizu zemljišta uzorkovanog:

- u blizini deponija komunalnog otpada na Žabljaku, Bijelom Polju i **Beranama (Vasove vode)**,
- u blizini deponije industrijskog otpada Željezare u Nikšiću, rudnika Brskovo u Mojkovcu, kao i u blizini TE Jalovišta i Gradca u Pljevljima.

Analize uzoraka zemljišta uzorkovanih u neposrednoj blizini gradskih deponija u opštinama Žabljak, Bijelo Polje i **Berane (Vasove vode)** nisu pokazale negativan uticaj istih na sadržaj parametara u zemljištu navedenih lokacija.

Tokom 2018. završena je sanacija nesanitarnog odlagališta Vasove vode.

Zagađenje zemljišta porijeklom iz saobraćaja

Uticao emisija iz motornih vozila, koji koriste naftu i njene derivate, sagledan je kroz analize 9 uzoraka zemljišta pored frekventnih saobraćajnica u 8 opština (**Berane**, Kolašin, Nikšić, Pljevlja, Podgorica, Tivat, Ulcinj i Žabljak). Olovo (od neorganskih materija) i policiklični aromatični ugljovodonici (PAH - od organskih materija) predstavljaju tipične indikatore zagađenja koje potiče od izduvnih gasova motornih vozila.

U 2018. godini, analizom uzoraka zemljišta uzorkovanih pored frekventnih saobraćajnica, nije detektovano prekoračenje sadržaja navedenih indikativnih parametara u odnosu na propisane koncentracije (*Informacija o stanju životne sredine za 2018. godinu*).

Prirodni resursi

Na teritoriji opštine Berane nalaze se značajni prirodni resursi koji, i pored intenzivne eksploatacije u vrijeme razvoja industrije, još uvijek predstavljaju resurse od izuzetnog značaja za ubrzan ekonomski razvoj.

Šume³

Ukupna površina pod šumama na području opštine Berane iznosi 21980 ha, a ostalo šumsko zemljište 1412 ha.

Privredne šume

lišćarske šume 4622 ha,

četinarske šume 2505 ha,

mješovite šume 12252 ha.

Zaštitne šume

lišćarske šume 1020 ha,

četinarske šume 1270 ha,

mješovite šume 311 ha.

Koncesionari i korisnici šuma posjekli su u 2020, 2021, 2022 godinu sledeće količine bruto mase:

2020. godina 23172 m³ četinara, 671 7m³ lišćara **Ukupno 29889m³**

2021. godina 14096 m³ četinara, 7954 m³ lišćara **Ukupno 22050m³**

2022. godina 14710 m³ četinara, 5507m³ lišćara **Ukupno 20217m³**

³ Lokalni akcioni plan biodiverziteta za područje opštine Berane za period 2023-2028. godina

Ukupno posječeno za period od tri godine iznosi **51978m³ četinara i 20178m³ lišćara.**

Sve ukupno 72156m³

Posječna bruto masa u privatnim šumama iznosi:

2020. godina 10039,90 m³ četinara, 1611,34 m³ lišćara **Ukupno 11651,24m³**

2021. godina 14772,31 m³ četinara, 1082,74 m³ lišćara **Ukupno 15855,05m³**

2022. godina 17839,34 m³ četinara, 3939,39m³ lišćara **Ukupno 21778,73m³**

Ukupno posječeno za period od tri godine iznosi 42651,55m³ četinara i 6633,47m³ lišćara.

Sve ukupno 49285,02m³

Nelegalne sječe prethodnih tri godine iznose:

2020. godina 1088 m³ četinara, 108,08 m³ lišćara **Ukupno 196,27m³**

2021. godina 871,41 m³ četinara, 81,66 m³ lišćara **Ukupno 953,07m³**

2022. godina 1927,01 m³ četinara, 287,99 m³ lišćara **Ukupno 2215,00 m³**

Ukupno bespravna sječa za period od tri godine iznosi 4364,34m³

Opožarene površine

U periodu 2020-2022 godina, desilo se nekoliko požara na više lokacija, i to:

G.J. Jelovica odjeljenja 52, 56, 81, 45

G.J. Kaludra odjeljenje 84, 38, 39, 94

G.J. Ruišta odjeljenje 32

G.J. Šekular odjeljenje 6

Radi se o požarima u niskim šumama, šikarama, gdje je gorjelo nisko rastinje (biljni pokrivač) Štete u drvanoj masi su znatno male. Nije bilo potrebe za mjerama sanacije.

Podizanje novih šuma za period 2020-2022 godina - pošumljavanje vršilo se u:

G.J. Šekular 0,50 ha

G.J. Skrivena odjeljenja 1a, 2a, 3a, 4a

Ukupna pošumljena površina iznosi 35,51 m³, a posadeno je 8875 sadnica smrče.

Mineralne sirovine

Bogatstvo u mineralnim resursima moglo bi da bude jedan od preduslova za razvoj privrede beranske opštine. U *Mapi resursa* su upravo mrki ugalj, opekarske gline, tehničko-građevinski kamen i šljunak i pijesak prepoznati kao glavni resursi/potencijali opštine Berane.

Ležišta i eksploatacija mineralnih sirovina:

Mrki ugalj

Javlja se u beranskom i poličkom ugljenosnom i jezerskom basenu površine oko 30 i 12 km², podijeljenog na četiri revira: *Budimlja, Petnjik, Zagorje i Berane*. Ukupne rezerve po dokumentaciji koja prati rudnik mrkog uglja *Ivangrad – Berane* su: geološke 157.933.410 t, a eksploatacione 18.511.870 t.

Rude olova i cinka

Rudni reon planine Sjekirice (Strmošne bare) koja se nalazi 15 km južno od Berana po geološkim istraživanjima 1973-93. godine je jedno od najperspektivnijih ležišta rude olova i cinka, čije su procijenjene rezerve oko 16.500.000 t.

Opekarske gline

Poznati i istraženi lokaliteti opekarskih glina odgovarajućeg kvaliteta za proizvodnju opekarskih proizvoda su: Budimlja (Rosulj, Dublje i Dojkovice), Jasikovac i Jaštak-Polica površine 10+10+10 ha procijenjenih rezervi preko 6 000 000 m³ koje prati ugalj.

Arhitektonsko-građevinski, ukrasni kamen i granit

Kanjon-korito rijeke Bistrice u dužini više od 15 km raspolaže sa granitnim kamenom sivo-zelenkasto tamne boje koja se može obrađivati kao mermer odnosno granit. Ispitivanja i istraživanja nijesu dovoljno izvršena.

Šljunak i pijesak

U koritu rijeke Lim, na većem broju lokaliteta, vrši se eksploatacija riječnog šljunka i pijeska od kojih su poznatija: Donja Ržanica, Pešca, Poda i Brzava, koja nijesu dovoljno definisana u dosadašnjem periodu, a za očekivati je da će buduća privatna inicijativa promijeniti postojeći odnos i valorizovati ga u funkciju održivog razvoja ovog kraja.

Biodiverzitet

Biljni i životinjski svijet na području opštine Berane je veoma raznovrstan, a na njega utiču reljef i klima.

Šume u Beranama su najznačajniji faktor privrednog razvoja, ali i faktor zaštite životne sredine i ekološke stabilnosti područja. Zaštitom šuma najbolje se štiti voda, zemljište i vazduh.

Posmatrajući prostor Limske kotline, pa do planinskih vrhova, uočavaju se smjene više

vegetacijskih pojaseva čiji je horizontalni raspored cirkularan i predvojen rijekom Lim i njenim pritokama. Izgled i raspored vegetacijskih pojaseva uslovljen je staništem i zajednicom biljaka koje ga izgrađuju. U okviru svakog pojasa nalazi se veliki broj ekosistema, staništa i biljnih zajednica.

Prema vertikalnom profilu vegetacije slivnog područja rijeke Lima, na teritoriji koju zahvata opština Berane, moguće je razlikovati više klimatogenih vegetacijskih pojaseva i idući od obala Lima prema planinskim vrhovima javlja se smjena sledećih pojaseva:

- dolinske šume i šikare koje izgrađuju jova (*Alnus* sp.), topola (*Populus* sp.), vrba (*Salix* sp.) i dr., a koje nemaju značajnu ekonomsku vrijednost;

- šume mješovitih lišćara u kojima dominira hrast (*Quercus* sp., tj. sladun, lužnjak i cer), a prisutni su i grab (*Ostrya carpinifolia*, *Carpinus betulus*), jasen (*Fraxinus* sp.), javor (*Acer* sp.), i dr; ove šume su dosta degradirane;

- mezofilne, brdske livade koje su jednim dijelom pretvode u oranice (u blizini kuća), a dijelom se kose i koriste za ispašu stoke; na njima rastu mnoge ljekovite (i druge) zeljaste biljke, kao i gljive koje imaju ekonomski značaj;

- bukove šume (*Fagus sylvatica*) koje su na ovom području nekada bile veoma rasprostranjene, a sada dosta degradirane; osim bukve u ovim sastojinama rastu predstavnici i drugog listopadnog drveća (grab, javor, breza..);

- mješovite, listopadno-četinarske šume čiji su edifikatori bukva (*Fagus sylvatica*), jela (*Abies alba*) i smrča (*Picea abies*); imaju veliki značaj za razvoj šumarstva i drvne industrije;

Slika br. 9 Bor krivulj (Pinus mugo)

- četinarske šume u kojima dominiraju jela (*Abies alba*) i smrča (*Picea abies*), takođe važne u drvnjoj industriji; u višim krečnjačkim predelima se javlja i bor krivulj (*Pinus mugo*), koji nema veći ekonomski značaj;

- planinski pašnjaci, koji su u znatnoj mjeri zastupljeni na svim planinama ovog područja; imaju veliki značaj za razvoj katunskog stočarstva zimskog turizma naročito na Bjelasici i Cmiljevici.

KOMUNALNE DJELATNOSTI

Upravljanje otpadom

Generisanje otpada zavisi od stepena industrijskog razvoja, životnog standarda i načina života građana, socijalnog okruženja, potrošnje i ostalih parametara jedne lokalne zajednice. U Crnoj Gori, upravljanje otpadom je u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, a svi poslovi sakupljanja, transporta i odlaganja otpada organizovani su u okviru komunalnih preduzeća.

Pražnjenje kontejnera tj. sakupljanje i odvoz otpada u opštini Berane se vrši redovno i u danima vikenda ili sakupljanjem otpada od domaćinstava komunalnim vozilima, koja saobraćaju kroz naselja jednom sedmično (a po dogovoru sa predstavnicima MZ i građanima), čime je postignut odgovarajući kvalitet usluga. Proširene su usluge sakupljanja i odvoza otpada od domaćinstava iz MZ Donja Ržanica, koja dosada nije bila pokrivena ovim uslugama, kao i od domaćinstava u pojedinim zaseocima u mjesnim zajednicama Beranselu, Docu, Lužcu i Pešcima, tako da su domaćinstva ovih MZ u potpunosti obuhvaćene uslugom sakupljanja i odvoza otpada. Kvalitet usluga je na solidnom nivou, iako se ove usluge vrše sa zastarjelom mehanizacijom.

U nastavku teksta se nalaze podaci dobijeni od preduzeća „Komunalno“ d.o.o. Berane⁴

Količina otpada

Količina sakupljenog otpada u 2020. god:

- miješani komunalni otpad - 8155 t,
- zemlja, kamen i građevinski otpad - 800 t ,
- biorazgradivi i drveni otpad - 555 t.

Ukupno sakupljeno otpada: 9510 (t).

Količina sakupljenog otpada u 2021. god:

- miješani komunalni otpad - 7145 t,
- zemlja, kamen i građevinski otpad - 1200 t ,
- biorazgradivi i drveni otpad - 800 t.

Ukupno sakupljeno otpada: 9145 (t).

Napomena: Razlika u količini sakupljenog otpada 2021/2022. godina bi mogla biti i dijelom od uklanjanja određenih nelegalnih odlagališta tokom 2020. god.

⁴ Dopis „Komunalno“ d.o.o. Berane, br. 05-335-2236 od 27.06.2023.

Razlika u ukupno sakupljenom miješanom komunalnom otpadu može se pojasniti dijelom zbog povećanih aktivnosti na odvojenom sakupljanju - selektovanju biootpada, kao i zemlje i građevinskog otpada, kojeg je više bilo tokom 2021. god.

Količina sakupljenog otpada u 2022.god:

- miješani komunalni otpad - 7330 t,
- zemlja, kamen i građevinski otpad - 1660 t ,
- biorazgradivi i drveni otpad - 990 t.

Ukupno sakupljeno otpada: 9980 (t).

U naznačenom periodu nije vršeno selektivno sakupljanje reciklibilnog otpada.

Procenat stanovnika obuhvaćeni uslugama javnog odvoza otpada

Procenat stanovnika obuhvaćeni uslugama javnog odvoza otpada iznosio je 78,73% za 2020. i 2021. godinu, a u 2022. godini 79,79%⁵.

Dio teritorije na gradskom i seoskom području sa kojeg se sakuplja otpad približno je isti je za 2020, 2021. i 2022. godinu, s tim što su se poboljšale - osavremenile usluge na taj način, da su se kontejneri otvorenog tipa (od 5m³) uklonili, a umjesto njih postavili kontejneri sa poklopcem od 1,1m³ ili plastične kante za suvi i mokri otpad od 120 lit.

Broj korisnika obuhvaćenih uslugom sakupljanja i odvoza otpada

Broj korisnika obuhvaćenih uslugom sakupljanja i odvoza otpada u 2020. god. iznosio je : fizičkih lica - 6694, pravnih lica - 695 ,

Broj korisnika obuhvaćenih uslugom sakupljanja i odvoza otpada u 2021. god. iznosio je : fizičkih lica - 6694, pravnih lica -708.

Broj korisnika obuhvaćenih uslugom sakupljanja i odvoza otpada u 2022. god. iznosio je : fizičkih lica - 6785, pravnih lica -728.

Procenat naplate za usluge sakupljanja i odvoza otpada

Procenat naplate za usluge sakupljanja i odvoza otpada u 2020. god.

Fizička lica - 26,20%,
Pravna lica - 48,13%
Ustanove - 87,79%.

Procenat naplate za usluge sakupljanja i odvoza otpada u 2021. god.

Fizička lica - 29,84 %
Pravna lica - 50,63 %
Ustanove - 67,16%

Procenat naplate za usluge sakupljanja i odvoza otpada u 2022. god.

⁵ Ukupan broj domaćinstava na teritoriji opštine Berane iznosi 8503.

Fizička lica - 35,08%
Pravna lica - 60,70%
Ustanove - 75,77%

Broj kontejnera i komunalnih posuda:

Broj kontejnera i komunalnih posuda u 2020.god.:

- kontejneri od 1,1m³-496 komada (441 u upotrebi a 55 predviđeno za rashod)
- kontejneri od 5m³ - 70 komada,(55 u upotrebi a 15 predviđeno za rashod)
- kanta plastična od 120lit za mokri i suvi otpad -2076 komada ,
- kese od 120 litara, korpe za otpatke ,razne vreće i ostale posude.
- osam natkrivenih zelenih ostrva u gradu sa po 4kontejnera za selektivno odlaganje otpada od 1,1m³ i posudom za odlaganje pepela.

Broj kontejnera i komunalnih posuda u 2021.god.:

- kontejneri od 1,1m³-521.... komada (441 u upotrebi a 80 predviđeno za rashod)
- kontejneri od 5m³ - 70 komada,(55 u upotrebi a 15 predviđeno za rashod)
- kanta plastična od 120lit za mokri i suvi otpad -2076 komada ,
- korpe za otpatke,kese od 120 litara,razne vreće i ostale posude.
- osam natkrivenih zelenih ostrva u gradu sa po 4kontejnera za selektivno odlaganje otpada od 1,1m³ i posudom za odlaganje pepela.

Broj kontejnera i komunalnih posuda u 2022.god.:

- kontejneri od 1,1m³-545 komada (381 u upotrebi a 164 predviđeno za rashod)
- kontejneri od 5m³ - 60 komada,(13 u upotrebi a 47 predviđeno za rashod)
- kanta plastična od 120lit za mokri i suvi otpad -2161 komada ,
- korpe za otpatke,kese od 120 litara,razne vreće i ostale posude.
- osam natkrivenih zelenih ostrva u gradu sa po 4kontejnera za selektivno odlaganje otpada od 1,1m³ i posudom za odlaganje pepela.

Količina komunalnog otpada odloženog na odlagalištu otpada

Količina komunalnog otpada odloženog na odlagalištu otpada Rujiški lazi u Rujištima iznosila je: 8155 t(u 2020.god.) , 7145 t(u 2021.god.) i 7330 t(u 2022.god.).

Vršili smo posebno sakupljanje i odlaganje biorazgradivog i kabastog otpada, kao i zemlje, kamena ili bezopasnog građevinskog otpada na predviđenoj lokaciji za ovu vrstu otpada.

Ne posjedujemo reciklažna dvorišta, a samim tim ni reciklažni centar.

Održavanje i infrastrukturno opremanje privremenog skladišta otpada,„Rujiški Lazi“

Održavanje privremenog skladišta otpada „Rujiški lazi“ obuhvata sledeće aktivnosti: - čuvanje privremenog skladišta otpada, -razastiranje odloženog komunalnog otpada, - prekrivanje otpada zemljom i nasipom, -uređenje prilaznog puta do odlagališta , -deratizaciju privremenog skladišta otpada, -održavanje čistoće i dezinfekciju objekta za službu radnika na održavnju, zaštita od požara i dr.

Za poslove razastiranja odloženog komunalnog otpada, prekrivanja otpada zemljom, a u zimskim uslovima i čišćenje snijega na prilaznom putu odlagališta, korišćena je radna mašina buldožer TG-75C, a povremeno i utovarna kašiku Terex 860SX, kao i kamion Kamaz – kiper.

Na poslovima održavanja pomenutog odlagališta otpada, angažovana su 4 radnika čija je obaveza bila evidentiranje količine odloženog otpada, sprječavanje nekontrolisanog odlaganja, eventualnog paljenja otpada od strane građana ili samopaljenja istog te brzo reagovanje u slučaju izbijanja požara, kao i druge aktivnosti.

Spisak vozila u DOO“Komunalno“ Berane na dan 31.12.2022.god.

Redni broj	Vozilo ili oprema / Tip nadgradnje vozila	Tip vozila / Kapacitet, KW	Godina proizv.	Zapremina bunkera za otpad	Stanje vozila: u funkciji da-ne
1.	M1828-smećara (potis na ploča)	autosmećara/ 205 kW	2004	15m ³	da
2.	M1518 - podizač	autopodizač/ 1 30kW	2003	5-7m ³	da
3.	Fiat-Iveco	autopodizač/ 1 90 kW	1994	5-7m ³	da
4.	Renault master	Teretno-putar 96kW	2019		da
5.	Terex 860SX	Kombin. Kašika 130 kW	2008		da
6.	FAP – 15 cistjerna	autocisterna/ 1 60 kW	1975	10m ³	da
7.	KAMAZ-kiper	kiper/ 160kW	1994	10m ³	da
8.	Ulična čistilica		1990	1 m ³	ne
9.	Usisivač za prašinu SBE-ES-400		2015	1	ne
10.	Volvo (20m3) (potisna ploča)	autosmećara/ 195 kW	2012.	20m ³	da
11.	Volvo (12m3) (potisna ploča)	autosmećara/ 195 kW	2012.	12m ³	da
12.	Volvo (8m3) (potisna ploča)	autosmećara/ 181 kW	2012.	8m ³	da
13.	Volvo (8m3) (potisna ploča)	autosmećara/ 181 kW	2012.	8m ³	da
14.	Mercedes 1625	autopodizač/ 1 60 kW	1993.	5-7m ³	ne
15.	Buldožer TG - 75C	130/ kW	1980.		da
16.	Škoda Fabija 1,4tdi	Putnički, 51 kW	2009.		da
17.	Yugo Florida 1,3 poly	48 kW	2004.	1m ³	da
18.	CADDY 2,0 SDI		2010.	1m ³	da

19.	Ulična čistilica KARCHER	48 kW	2022.	1m ³	da
20.	Drobilica za drveni otpad TEKNAMOTO R	120 SD /30 kW	2013.		da

Kadrovska struktura i broj zaposlenih

Ukupan br.zaposlenih (na dan 31.12.2022.) 138 radnika
Struktura zaposlenih: NK, SSS, VŠS i VSS.

U Beranama je, shodno Državnom planu upravljanja otpadom, planirana izgradnja transfer stanice za opštine Berane i Andrijevica, kao i izgradnja reciklažnog dvorišta sa sortirnicom (izgradnja istog se planirala u 2020. godini).

Vodosnabdijevanje i upravljanje otpadnim vodama

Usluge vodosnabdijevanja i odvođenja otpadnih voda u opštini Berane vrši doo "Vodovod i kanalizacija" Berane.

Vodosnabdijevanje grada i prigradskih naselja vrši se sa „Merića“ vrela, MZ Lubnice koje je kaptirano i magistralnim vodom spojeno sa prekidnom komorom „Salača“ odakle vod ide do pumpne stanice „Grad“, a potom do rezervora „Jasikovac“. Vodosnabdijevanje sa ovog vodoizvorišta je gravitacionog tipa.

Prilikom izrade dionice magistralnog puta Berane-Kolašin 2014. godine, stari cjevovod, od izvorišta do prekidne komore „Salača“ je zamenjen novim cijevima, čime je povećan kapacitet sa 175 l/s na preko 200 l/s.

Distributivna mreža (primarna i sekundarna) je oko 200km i koristi je oko 85% od ukupnog broja stanovnika opštine Berane. Izrađena je od različitih materijala: duktila, liveno željeznih, pocinčanih, azbestno cementnih, polietilenskih cijevi i PVC. Kao rezervno vodoizvorište za snabdijevanje grada koristi se „Manastirsko“ vrelo kapaciteta 85 l/s. Snabdijevanje sa ovog vodoizvorišta vrši se pomoću pumpne stanice „Grad“.

U nadležnosti preduzeća je i „Dapsićko-Polički“ vodovodni sistem kapaciteta 45 l/s sa kojeg se vodom snabdijeva ruralni dio Berana- Polica, Gornja Budimlja, Dapsiće i Petnjik.

Tokom 2017-2018 godine u okviru projekta „Unapređenje vodosnabdijevanja u Opštini Berane“ izgrađeni su sledeći objekti: pumpna stanica „Grad“, rezervoar na Jasikovcu kapaciteta 1250 m³, automatska stanica za hlorisanje na prekidnoj komori „Salača“ i automatska stanica za hlorisanje „Dapsiće“. Ovi objekti su povezani SCADA sistemom.

Opština Berane je uradila Idejni projekat za povezivanje „Ržanog vrela“ kapaciteta oko 150 l/s, koje bi obezbijedilo dodatne količine pitke vode za Berane i okolna prigradska naselja. Na ovom cjevovodu plan je da se izgradi i mala protočna hidrocentrala čime bi se osim za piće voda iskoristila i za proizvodnju električne energije.

Kanalizacioni sistem je ukupne dužine 19,8 km, i pokriva grad i djelimično prigradska naselja Beranselo, Dolac, Donje Luge i Pešca. Navedenim sistemom je obuhvaćeno oko 55% stanovnika Berana. Na kanalizacioni sistem je registrovano 5.552 priključka od čega su 4.827 kod fizičkih lica, a 725 kod pravnih lica. Većina domaćinstava koja nijesu priključena na kanalizacioni sistem imaju svoje septičke jame.

Tokom aprila 2019. godine započet je probni rad postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV), uz koji se izgradilo i dodatnih 20 km kanalizacione mreže. Kapacitet PPOV je 20.000 ekvivalent stanovnika.

Putna infrastruktura

Na području opštine postoji solidna putna infrastruktura. Svi mjesni centri su asfaltom povezani sa gradom. Potencijalne lokacije za razvoj biznisa na Rudešu i ostalim djelovima opštine povezane su sa magistralnim putem koji predstavlja dio Jadranske i Ibarske magistrale i sa regionalnim putem Berane – Plav.

Završetkom putnih pravaca Berane – Jelovica – Kolašin i Berane – Petnjica, značajno će biti poboljšana saobraćajna komunikacija na samom području opštine Berane i prema jugu Crne Gore. Naročito će to biti značajno za ruralni razvoj opštine Berane.

Redovno održavanja puteva i ulica na području opštine Berane sprovodi doo „Agencija za izgradnju i razvoj Berana“. Održavanje djelova magistralnih i regionalnih puteva je u nadležnosti državnih direkcija.

Radovi se izvode u skladu sa potrebama mjesnih zajednica, planom rada i opredijeljenim budžetskim sredstvima. Na osnovu godišnjeg plana rada se vrše intervencije i sanacioni radovi na makadamskim putevima na području opštine.

Radovi na održavanju puteva i ulica u toku zimske službe obuhvataju radove na čišćenju snijega i posipanje soli na lokalnim i makadamskim putevima u ukupnoj dužini od oko 360 km, kao i na gradskim ulicama u dužini od oko 20 km. Čišćenje snijega, na naznačenim putnim pravcima, se vrši u više vremenskih intervala u zavisnosti od visine sniježnog pokrivača. Izvode se i intervencije na zahtjev građana i predstavnika mjesnih zajednica.

Na području opštine Berane je evidentirano:

- Ukupno 939,9 km lokalnih, kategorisanih i nekategorisanih puteva od čega su:
 - lokalni putevi oko 331,7 km (179 km sa asfaltnim zastorom + 152,7 km sa zemljanim ili tucaničkim kolovoznim zastorom);
 - nekategorisani putevi u opštoj upotrebi, dužine od oko 470 km ;
 - putevi u opštoj upotrebi koji nijesu evidentirani u opštinskoj Odluci o putevima, a na terenu postoje, dužine od oko 138,2 km.

- Ukupno 20 km gradskih ulica (ulice u gradskoj zoni)
- Ukupno oko 35 km magistralnih puteva (dio magistralnog puta M2)
- Ukupno oko 31,5 km regionalnih puteva (dio regionalnih putnih pravaca R2, R20).

U okviru redovnih aktivnosti Agencije vrši se ugradnja cjevastih propusta na lokalnim i makadamskim putnim pravcima na području opštine. Ugradnja cijevi se vrši na osnovu zahtjeva mjesnih zajednica i potreba redovnog održavanja.

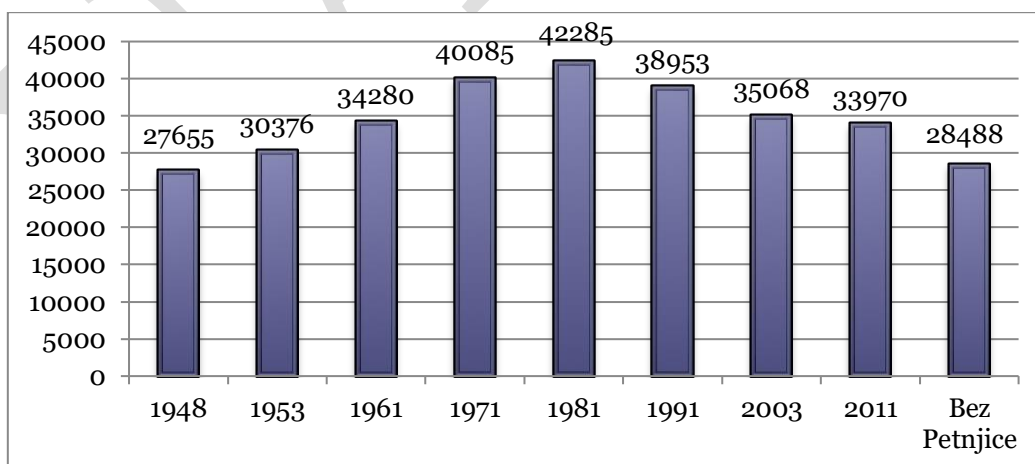
DEMOGRAFIJA I OBRAZOVNI SISTEM

Posmatrajući tri regiona Crne Gore (Sjeverni, Središnji i Primorski), prema OECD metodologiji, Sjeverni region, koji obuhvata 13 opština u svom sastavu, (i Berane) ima predominantno ruralni karakter (59.7% stanovnika živi u ruralnim sredinama), dok Primorski (41.7%) i Središnji region (20.4%) spadaju u regione prelaznog karaktera.

Na području opštine Berane živi 28.488 stanovnika, od čega je 14.238 žena ili 49,98% i 14.250 muškaraca ili 50,02 %.

U urbanom gradskom jezgru živi 11.073, u prigradskim naseljima 13.055, a u ruralnim područjima 4.360 stanovnika. Ovaj podatak najbolje odlikava nesrazmjeru u naseljenosti opštine Berane. Najveći dio stanovništva živi u gradskom jezgru (38,87%) i prigradskim naseljima (45,83%), dok je procenat učešća stanovništva koje živi na ruralnom području veoma nizak (svega 15,30%).

Rezultati popisa pokazuju da od 1981. godine broj stanovnika na području opštine Berane opada u kontinuitetu.

Grafikon br.1 : Broj stanovnika u Beranama prema popisima

Izvor: MONSTAT

Za razliku od broja stanovnika, broj domaćinstava se uvećava, tako da je prema Popisu iz 2011. u Beranama registrovano 9.764 domaćinstava sa Petnjicom, odnosno 8.439 bez Petnjice, što je ujedno i najveći broj domaćinstava od kada se vrše popisi.

	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2003	2011
Berane	5514	5890	6960	8223	8720	9458	9623	9764 (sa Petnjicom) 8439 (bez Petnjice)

Tabela br.1 Broj domaćinstava prema popisima

Kada je riječ o broju stanovnika, situacija je sljedeća:

Broj stanovnika i domaćinstava po naseljima u Beranama

1. Babino	413	106
2. Bastahe	40	13
3. Beranselo	1832	438
4. Berane	11073	3574
5. Bujanje	180	63
6. Buče	932	257
7. Budimlja	1994	541
8. Crni Vrh	74	27
9. Crvljevine	60	20
10. Dapsići	674	208
11. Dolac	1412	403
12. Donja Ržanica	910	273
13. Donje Luge	1841	524
14. Donje Zaostro	137	43
15. Dragosava	120	39
16. Glavaca	84	28
17. Goražde	423	133
18. Gornje Zaostro	187	58
19. Jašovići	49	17
20. Kaludra	178	64
21. Kurikuće	77	31
22. Lubnice	229	77
23. Lužac	983	261
24. Mašte	149	50
25. Mezgalji	174	59
26. Orah	47	14
27. Pešca	1894	558
28. Petnjik	583	170

29. Praćevac	31	14
30. Radmuževići	74	20
31. Rovca	95	24
32. Rujišta	35	14
33. Skakavac	110	34
34. Štitari	303	99
35. Tmušici	22	7
36. Velide	10	-
37. Vinicka	558	176
38. Vuča	-	-
39. Zagorje	243	72
40. Zagrad	27	13
41. Zgrade	226	74

Prema popisu iz 2011. godine prosječna starost stanovnika Berana je 36,4 godine, po čemu se opština Berane svrstava među 12 demografsko starih u Crnoj Gori. Prosječna starost Beranaca je ispod nacionalnog prosjeka.

	Prosječna starost stanovništva				
	Ukupno	Muško	Žensko	Gradsko područje	Prigradska naselja i ruralno područje
Crna Gora	37,2	36	38,4	36,6	38,4
Berane	36,4	35,1	37,7	36,9	36,1

Tabela br. 2 Prosječna starost stanovništva u Crnoj Gori i Beranama, prema polu i mjestu stanovanja

Stanovništvo od 0 - 14 godina broji 5863 lica ili 20,58%. Najbrojnije je stanovništvo starosti od 15 – 64 godine i ono u ukupnom zbiru čini 18.776 ili 65,91% ukupne populacije u Beranama. Preko 65 godina starosti ima 3.849 lica ili 13,48%.

O prirodnom priraštaju, Berane je sve do prošle godine bilježilo pozitivan prirodni priraštaj. Po prvi put 2017. godine, podaci Monstata pokazuju da je u Beranama više umrlih nego rođenih stanovnika.

Govoreći o migracijama, može se konstatovati da je trend odliva stanovništva iz Berana nastavljen. Berane je poslije Bijelog Polja i Nikšića opština iz koje se najviše odlazi. Za četiri godine iz Berana je otišlo oko 800 stanovnika više nego što se doselilo.

Godina	Prijava	Odjava	Migracioni saldo
2014	118	309	- 191
2015	135	338	- 203

2016	135	360	- 225
2017	145	336	- 191

Tabela br. 3 Migracije, broj prijavljenih i odjavljenih u Beranama 2014 – 2017. godina

Poput većine opština na sjeveru Crne Gore, i Berane bilježi trend prelaska stanovništva iz sela u gradsko jezgro. Pored toga, odseljavanje stanovništva, uglavnom mlađe populacije, sve je izraženije što je posljedica loše ekonomske situacije i potrage za poslom. Dodatni problem predstavlja sve niža stopa prirodnog priraštaja, koja je u ruralnim područjima na istorijskom minimumu. Za posledicu imamo zabrinjavajuću starosnu strukturu stanovništva, što potvrđuju zvanični statistički podaci.⁶

Obrazovani sistem⁷

U opštini Berane radi jedna predškolska ustanova, JPU „Radmila Nedić“, osam osnovnih škola i četiri srednje škole: gimnazija i tri srednje stručne škole. Važno je istaći i rad Škole za osnovno muzičko obrazovanje. Visoko obrazovanje u Beranama je organizovano od strane Medicinskog fakulteta - Visoka medicinska škola.

U JPU „Radmila Nedić“ je u školskoj 2019/2020 upisano 775 djece, a u školskoj 2021/2022 je upisano 750 djece.

Osnovno obrazovanje i vaspitanje

U Beranama radi 8 osnovnih škola: Donja Ržanica; Lubnice; Polica; Radomir Mitrović; Vladislav Rajko Korać; Vuk Karadžić; Vukajlo Kukalj i Vukašin Radunović.

U okviru OŠ Vuk Karadžić u poslednjih 40 godina radi odjeljenje za djecu sa posebnim potrebama i to za obrazovanje djece koja ne mogu po programima inkluzivnog obrazovanja da budu uključena u redovan školski proces.

Pored navedenih osnovnih škola, u Beranama od 1950. godine radi i **Škola za osnovno muzičko obrazovanje**.

U Muzičku školu se u školskoj 2019/2020. godini upisalo 222 učenika, a u školskoj 2021/2022 godini se upisalo 290 učenika.

Tabela br. 4 Broj upisanih učenika u osnovnim školama za trogodišnji period⁸

	JU OŠ „Donja Ržanica“	JU OŠ „Lubnice	JU OŠ „Polica“	JU OŠ „Radomir Mitrović“	JU OŠ „Vladislav Rajko Korać“	JU OŠ „Vuk Karadžić“	JU OŠ „Vukajlo Kukalj“	JU OŠ „Vukašin Radunović“
2019/2020	86	29	97	885	35	1087	35	653
2021/	85	26	87	866	26	1120	36	628

⁶ Strateški plan razvoja opštine Berane za period 2019-2023.

⁷ Lokalni akcioni plan biodiverziteta za područje opštine Berane za period 2023-2028. godina

⁸ Podaci Sekretarijata za opštu upravu i društvene djelatnosti Opštine Berane br. 05-102/23-369 od 11.04.2023.

2022								
2022/ 2023	88	24	79	855	25	1102	31	628

Srednješkolosko obrazovanje

U opštini rade četiri srednje škole: Gimnazija Panto Mališić, Srednja stručna škola Vukadin Vukadinović, Srednja medicinska škola Dr Branko Zogović i Srednja stručna škola.

Tabela br. 5 Broj upisanih učenika u srednjim školama za trogodišnji period⁹

	Gimnazija „Panto Mališić“	Srednja stručna škola „Vukadin Vukadinović“	Srednja medicinska škola „Dr Branko Zogović“	Srednja stručna škola
2019/ 2020	520	370	556	339
2021/ 2022	451	321	499	355
2022/ 2023				

Visoko obrazovanje

Visoko obrazovanje u Beranama je organizovano od strane visokoškolske ustanove - Medicinskog fakulteta - Visoka medicinska škola. Ova ustanova je otvorena 2005. godine. U okviru studijskog programa postoje osnovne studije u trajanju od 3 godine + specijalističke studije 1 godinu.

Smještaj đaka i studenata

JU Dom učenika i studenata je osnovana 2019. godine, a nalazi se u sklopu Univerzitetskog centra.

Univerzitetski centar, ukupne površine 5.370 m², osim smještajnih kapaciteta za stanovanje, posjeduje prostorije za stručne službe, čitaonicu, kabinete, višenamjenske sale, učionice za praktičnu nastavu, holove sa recepcijom, trpezariju, kuhinju i druge prateće sadržaje.

Obrazovanje i osposobljavanje odraslih

U skladu sa Strategijom obrazovanja odraslih 2015 - 2025. godine, obrazovne ustanove na području opštine Berane preduzimaju aktivnosti ka razvoju konkurentne tržišne privrede, smanjenja nezaposlenosti i socijalne isključenosti.

Srednja stručna škola „Vukadin Vukadinović“ ima tradiciju obrazovanja odraslih i licencu za rad sa odraslima, za sedam programa (pomoćni stolar, stolar za namještaj, građevinski stolar, tapetar, proizvođač rezane građe, pomoćnik u preradi drveta i hidrotermičar drveta).

⁹ Podaci za 2020/2021, kao ni za 2022/2023 nisu u posedu Sekretarijata za opštu upravu i društvene djelatnosti Opštine Berane

U Beranama postoji i Centar za obuku, čiji je suosnivač Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG). U okviru Centra nude se obuke u oblasti drvoprerade, tačnije obuke za zanimanja: pomoćni stolar, građevinski stolar, stolar za namještaj, tapetar, lakirer, izrađivač suvenira. Takođe, u Centru za obuku Berane nezaposleni se mogu obući za keramičara, zidara, tesara i postavljanje termoizolacije.

Gimnazija, uglavnom u saradnji sa ZZZCG - Biro rada Berane, izvodi programe i kurseve za odrasle (kursevi engleskog jezika i kurs za poslovne sekretare).

ZDRAVSTVO I SOCIJALNA ZAŠTITA

Zdravstvo

Na području opštine Berane, zdravstvenu zaštitu građanima pružaju ZU Dom zdravlja „Dr Nika Labović“, ZU Opšta Bolnica „Dr Branko Zogović“, Zavod za hitnu medicinsku pomoć i Zavod za transfuziju krvi.

ZU Dom zdravlja „Dr Nika Labović“ ima ulogu referentnog centra primarne zdravstvene zaštite koji pružaju podršku izabranom timu ili izabranom doktoru za stanovnike opština Berane i Petnjica, dok specifične vrste usluga pruža i velikom broju stanovnika susjednih opština.

U cilju dostupnosti usluga primarne zdravstvene zaštite stanovništvu ruralnog područja opštine Berane, Dom zdravlja organizuje rad i u 8 povremenih seoskih ambulanti: Donja Ržanica, Kaludra, Šekular, Vinicka, Gornje Zaostro i Štitari, Polica i Lubnice.

ZU Opšta bolnica „Dr Branko Zogović“ organizuje i sprovodi zdravstvenu zaštitu za stanovništvo sa teritorije šest opština i to Berane, Andrijevica, Rožaje, Plav, Gusinje i Petnjica

Socijalna zaštita

Centar za socijalni rad za opštine Berane, Andrijevica i Petnjica je jedinstvena javna ustanova koja vrši poslove socijalne i dječije zaštite u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti, odlukom o osnivanju Centara za socijalni rad i Statutom javne ustanove.

U Beranama je 2013. godine počeo sa radom **JU „Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju Berane“**, kao ustanova socijalne i dječije zaštite na lokalnom nivou. Ustanova predstavlja socijalni servis za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, u kome se pruža široka lepeza usluga (socijalizacija, njega, socijalna i medicinska rehabilitacija, osposobljavanje za samostalnost u aktivnostima dnevnog života, slobodne aktivnosti, podrška roditeljima) i vaspitno-obrazovni rad.

ZDRAVSTVO I SOCIJALNA ZAŠTITA

Zdravstvo

U skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenom osiguranju, sistem zdravstva Crne Gore organizovan je na tri nivoa:

- primarni, kojeg čine domovi zdravlja, u kojima je nosilac zdravstvene zaštite izabrani doktor u ambulanti, odnosno timovi izabranih doktora,
- sekundarni, kojeg čine opšte i specijalne bolnice, gdje se zdravstvena zaštita obezbjeđuje preko specijalističkih ambulanti i bolničkih postelja,
- tercijarni, kojeg čine Klinički centar Crne Gore i Institut za javno zdravlje.

Na području opštine Berane, zdravstvenu zaštitu građanima pružaju ZU Dom zdravlja „Dr Nika Labović“, ZU Opšta Bolnica „Dr Branko Zogović“, Zavod za hitnu medicinsku pomoć i Zavod za transfuziju krvi.

ZU Dom zdravlja „Dr Nika Labović“ ima ulogu referentnog centra primarne zdravstvene zaštite koji pružaju podršku izabranom timu ili izabranom doktoru za stanovnike opština Berane i Petnjica, dok specifične vrste usluga pruža i velikom broju stanovnika susjednih opština.

U ZU Dom zdravlja „Dr Nika Labović“ radi 14 izabranih doktora za odrasle. U opštini Berane radi 12 izabranih doktora za odrasle, a 2 izabrana doktora za odrasle u opštini Petnjica. Izabranih doktora za djecu je 5.

U cilju dostupnosti usluga primarne zdravstvene zaštite stanovništvu ruralnog područja opštine Berane, Dom zdravlja organizuje rad i u 8 povremenih seoskih ambulanti: Donja Ržanica, Kaludra, Šekular, Vinicka, Gornje Zaostro i Štitari, Polica i Lubnice.

Ukupna korisna površina ZU Dom zdravlja „Dr Nika Labović“ Berane je 3935 m². U glavnom objektu – Lamela „A“, smještene su ordinacije izabranih doktora za djecu, izabranih doktora za odrasle i većina centra i jedinica za podršku. U glavnom objektu Doma zdravlja smješena je i Jedinica Berane Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Crne Gore, kao i 6 stomatoloških ambulanti i 2 zubotehničke laboratorije.

U Lameli „B“ objekta Doma zdravlja ukupne površine od oko 1200 m² nalaze se organizacione jedinice Centra za djecu sa posebnim potrebama, Populaciono savjetovalište, Savjetovalište za mlade, Centar za mentalno zdravlje, Higijensko-epidemiološka služba i Mikrobiološka laboratorija, Jedinica za fizikalnu terapiju Doma zdravlja – regionalnog nivoa, osnovana za izvođenje praktične nastave Visoke medicinske škole i Srednje medicinske škole.

U objektu Centra za reproduktivno zdravlje, u savremeno opremljenom prostoru ukupne površine od 250 m² smještene su ordinacije izabranih doktora za žene i Savjetovalište za reproduktivno zdravlje.

ZU Opšta bolnica „Dr Branko Zogović“ organizuje i sprovodi zdravstvenu zaštitu za stanovništvo sa teritorije šest opština i to Berane, Andrijevića, Rožaje, Plav, Gusinje i Petnjica i to u okviru sljedećih odjeljenja, službi i kabineta:

- Interno odjeljenje sa odsjecima za kardiologiju, endokrinologiju, gastroenterologiju, neurologiju, hemodijalizu i nefrologiju, koronarnom jedinicom i jedinicom metaboličkog

poremećaja kao i kabinetom za digestivnu endoskopiju i kabinetom za neinvazivnu dijagnostiku;

- Odjeljenje hirurgije sa operacionim blokom sa odsjecima za ortopediju i traumatologiju, urologiju i odsjekom za orl;
- Odjeljenje pedijatrije sa odsjekom za neonatologiju;
- Odjeljenje ginekologije i akušerstva sa porođajnom salom;
- Odjeljenje za infektivne bolesti;
- Služba anestezije i reanimacije sa jedinicom intenzivnog liječenja;
- Služba za laboratorijsku dijagnostiku (kliničko-biohemijska, mikrobiološka i patohistološka laboratorija);
- Služba radiološke dijagnostike;
- Služba medicinskog snabdijevanja (bolnička apoteka);
- Služba urgentne medicinske pomoći;
- Ambulanta fizikalne medicine;
- Oftalmološka ambulanta i
- Menadžment i administrativno tehnički poslovi (administracija, kuhinja, vešernica, tehnička služba i dr).

U opštoj bolnici Berane zapošljeno je ukupno 353 radnika, od toga 8 ljekara subspecijalista, 36 ljekara specijalista od kojih su 3 doktora nauka, 21 ljekar na specijalizaciji, 1 diplomirani farmaceut, 33 visokih medicinskih setara- tehničara, 173 zdravstvenih radnika sa srednjom stručnom spremom, kao i 81 nemedicinski radnik (administrativno- tehničko osoblje).

Opšta bolnica Berane raspolaže sa 205 bolničkih postelja kao i 6 dijaliznih mjesta.

Što se tiče prostornih kapaciteta, Opšta bolnica Berane raspolaže sa osnovnom zgradom površine oko 5000 m², zgradom Aneksa površine 1450 m², zgradom Infektivnog odjeljenja površine 400 m², novom lamelom „B“ površine 1800 m² gdje su smještene specijalističke ambulante, kliničko-biohemijska laboratorija i administracija, kao i zgradama u kojima je smještena kuhinja površine 240 m², vešernica površine 200 m² i kotlovnica površine 120 m².

Socijalna zaštita

Centar za socijalni rad za opštine Berane, Andrijevića i Petnjica je jedinstvena javna ustanova koja vrši poslove socijalne i dječije zaštite u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti, odlukom o osnivanju Centara za socijalni rad i Statutom javne ustanove. Centar za socijalni rad za opštine Berane, Andrijevića i Petnjica obavlja svoju djelatnost u okviru tri službe i to:

- Služba za djecu i mlade, odrasla i stara lica
- Služba za materijalna davanja i pravne poslove
- Služba za finansijsko-administrativne i tehničke poslove

U Centru za socijalni rad su obrazovani stručni timovi za:

- Starateljstvo
- Porodični smještaj-hraniteljstvo i porodični smještaj
- Usvojenje
- Zaštitu od zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja u porodici i eksploataciji.

Van sjedišta Centra organizovane su dvije područne jedinice u opštinama Andrijevića i Petnjica koje obavljaju poslove polivalentnog socijalnog rada, administrativno-finansijske poslove i druge poslove vezane za ostvarivanje prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite na teritoriji svoje opštine.

Broj korisnika materijalnog obezbjeđenja se u 2017. god. povećao u odnosu na 2016.god. Takođe je evidentan porast i ostalih socijalnih davanja u 2016.-2017. (Izvor: Strateški plan razvoja opštine Berane za period 2019-2023.)

Pored materijalnih davanja, u Centru za socijalni rad su zastupljene usluge u oblasti socijalne i dječije zaštite. Centar za socijalni rad je znatno usmjeren na brigu o djeci i omladini sa smetnjama u razvoju kroz savjetodavni rad, dodjelu materijalne pomoći i saradnju sa školama, dječijim ustanovama, dnevnim centrom.

Centar za socijalni rad sprovodi projekta Pomoć u kući za stara lica koji ima za cilj obilazak i pružanje pomoći starim licima.

Broj pripadnika **RE populacije** registrovanih kod ovog Centra na dan 29.12.2017.god. je sledeći:

- Po osnovu materijalnog obezbjeđenja 49 domicilnih i 31 raseljeno lice
- Po osnovu tuđe njege i pomoći 3 lica
- Po osnovu lične invalidnine 2 lica

I pored preduzetih mjera, položaj Roma i Egipćana na lokalnom nivou i dalje karakterišu sledeći parametri: slabo imovno stanje koje se odražava na kvalitet života i zdravstveno stanje, niska obrazovna postignuća, visoka stopa nezaposlenosti, prisustvo stereotipa, nedovoljno učešća u socijalnom i kulturnom životu zajednice, nedovoljna saradnja unutar same romske zajednice, nedostatak lične dokumentacije.

U okviru Regionalnog stambenog programa, u Beranama se realizuje projekat MNE 4, čiji je cilj da se pruže trajna i održiva stambena rješenja za izbjegla i interno izbjegla lica nakon

sukoba 1991-1995 na prostoru bivše Jugoslavije. Ovim projektom biće zatvorena dva kolektivna centra Rudeš 1 i Rudeš 2.

U skladu sa Akcionim planom sprovođenja Strategije reintegracije lica vraćenih na osnovu Sporazuma o readmisiji za period 2016-2020.go., na teritoriji naše opštine postoji lokalni tim za pružanje podrške povratnicima u lokalnoj zajednici. U skladu sa tim definisani su dodatni mehanizmi podrške povratnicima.

U Beranama je 2013. godine počeo sa radom JU „**Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju Berane**“, kao ustanova socijalne i dječije zaštite na lokalnom nivou. Ustanova predstavlja socijalni servis za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, u kome se pruža široka lepeza usluga (socijalizacija, njega, socijalna i medicinska rehabilitacija, osposobljavanje za samostalnost u aktivnostima dnevnog života, slobodne aktivnosti, podrška roditeljima) i vaspitno-obrazovni rad u kojem se stiču vještine neophodne za svakodnevni život.

Ukupan broj korisnika Dnevnog centra je 30, dok je zaposleno 24 lica među kojima je najveći broj čini usko specijalizovan kadar iz ove oblasti (pedagozi, psiholozi, defektolog, vaspitači, fizioterapeuti, logopedi, medicinske sestre/tehničari, njegovatelji/ice). Pored edukativnog materijala ustanova posjeduje i specijalni logopedski set, asistivnu tehnologiju, senzornu sobu, brojne uređaje za fizikalnu rehabilitaciju, a u planu je nabavka još posebne opreme.

KULTURA

JU Centar za kulturu je osnovan 1960. godine (do 1973. je funkcionisao pod nazivom „Dom Kulture“), osnovni je nosilac kulture u Beranama. Ova složena ustanova ostvaruje konceptijski različite programe iz svih oblasti kulturno umjetničkog stvaralaštva, kao i zaštitu i očuvanje kulturne baštine. U njenom sastavu su posebne organizacione jedinice: Spomen kuća „Vojvoda Gavro Vuković“, Narodna biblioteka „Dr Radovan Lalić“ i Služba za kulturno-umjetničku, scensku i bioskopsku djelatnost.

Spomen kuća „Vojvoda Gavro Vuković“ je odlukom SO Berane, od oktobra 2014. godine, postala posebna organizaciona jedinica Centra za kulturu. Kuća je sjedište diplomatskih i kulturnih dešavanja. U njoj se organizuju i održavaju: izložbe slika, fotografija, skulptura, okrugli stolovi na različite teme, prijemi visokih zvaničnika iz svijeta kulture i politike. U kući je 2008. godine otvorena i međunarodna Ljetnja škola za mlade diplomate „Gavro Vuković“ koja se održava u julu svake godine. U galerijskom prostoru kuće je stalna postavka umjetničkih slika i skulptura iz fundusa likovnih kolonija, a u radnoj sobi smješten je bibliotečki fond od preko stotinu publikacija iz oblasti diplomatije.

Slika br. 10 Kuća Vojvode Gavra Vukovića

Začeci nastanka Narodne biblioteke javljaju se krajem 19. i početkom 20. vijeka. U periodu od 1878. do 1912. godine u Beranama je radila Srpska čitaonica. Zbog balkanskih ratova, Prvog i Drugog svjetskog rata, biblioteka i čitaonica su nekoliko puta obustavljale i obnavljale rad. Nakon Drugog svjetskog rata, 1948. godine obnovljena je biblioteka. Do 1977. nosila je ime „Njegoš“, od 1977. „Dr Radovan Lalić“. Narodna biblioteka je opšteobrazovna ustanova, koja prikuplja, obrađuje, čuva i daje na korišćenje monografske publikacije i periodiku. Najstarije publikacije bibliotečkog fonda su pisane na slaveno-serbskom jeziku i štampane 1836.godine. Biblioteka je smještena u dijelu Polimskog muzeja i u svom sastavu ima prostorije za rad sa korisnicima bibliotečkih usluga, za smještaj cjelokupnog bibliotečkog fonda, čitaonicu i u proteklih mjesec dana, opremljenu galeriju u kojoj su smješteni umjetničke slike i dva legata knjiga, i, u kojoj će se organizovati promocije knjiga, književne večeri, obrazovne radionice za djecu. Bibliotečki fond sadrži 26.250 monografskih publikacija.

U okviru Službe za kulturno umjetničku, scensku i bioskopsku djelatnost organizuju se i održavaju svi vidovi kulturno umjetničkog stvaralaštva. Tradicionalna manifestacija „Beransko kulturno ljeto“, traje od 1980. godine i sadrži različite programske sadržaje: pozorišne predstave, koncerte, promocije knjiga i književne večeri. Izdavačka djelatnost je važan segment ukupne djelatnosti Centra za kulturu. Svake godine štampaju se dva broja časopisa „Tokovi“. Centar je izdavač publikacija istaknutih zavičajnih stvaralaca i naučnih radnika.

JU Polimski muzej je osnovan 1955. godine, kao regionalni muzej kompleksnog tipa za teritoriju Gornjeg Polimlja. Muzej je ranije bio smješten u zgradi kod manastira Đurđevi stupovi, a od 1996. godine seli se u zgradu nekadašnjeg „Doma trezvenosti“, u centru grada. Od 1973. do 1981. godine, Muzej je radio u okviru Centra za kulturu, a od tada radi kao samostalna institucija. Posjeduje sledeće zbirke: arheološku, etnografsku, umjetničku,

istorijsku, numizmatičku, heraldičku, prirodnjačku i zbirku fotografija, u kojima je registrovano više od 9.500 muzejskih predmeta.

Slika br. 11 Postavka u Polimskom muzeju

Stalna muzejska postavka je smještena u tri odjeljenja: arheološko, istorijsko i etnografsko. U zgradi Muzeja postoji i galerija sa stalnom postavkom umjetničkih slika Miomira-Miša Popovića.

SPORT

Berane je grad duge i bogate tradicije sporta, razvijene sportske infrastrukture i velikog broja sportskih kolektiva.

U Beranama postoji 45 sportskih organizacija koje su aktivne u 23 sportske grane. Od toga se ekipnim sportovima bavi 13 sportskih organizacija, dok se pojedinačnim sportom bave 32 sportske organizacije.

DOO "Sportski centar" Berane ima za osnov djelatnost sportskih objekata od javnog interesa i kao takvo svoju funkciju sprovodi kroz: pružanje usluga u oblasti sporta i sportskih rekreacija, pružanje usluga u takmičarskom sportu za organizovanje sportskih manifestacija, priredbi i treninga, pružnje usluga građanima i radnim kolektivima u obavljanju sportsko rekreativnih aktivnosti i organizovanju kulturnih i javnih priredbi.

DOO "Sportski centar" Berane upravlja fudbalskim stadionom, pomoćnim fudbalskim terenima (2), sportskim poligonom, Halom sportova i Stadionom malih sportova. Stanje postojeće sportske infrastrukture uz novoizgrađene sportske objekte je na zavidnom nivou.

EKONOMSKI RAZVOJ¹⁰

Prema podacima Monstata (Statistički biznis registar Crne Gore) u 2019. godini ukupan broj privrednih subjekata u opštini Berane iznosio je 549, što je za 18,1% privrednih subjekata više u odnosu na 2011. godinu. Ovaj rast je prvenstveno posljedica rasta sektora građevinarstva, prerađivačke industrije, trgovine, i sl.

Privreda opštine Berane dominantno je zasnovana na sektoru mikro i malih preduzeća.

Tabela br. 6 Pregled podataka o privrednim subjektima u 2019. godini

	Broj privrednih subjekata	Prihodi u EUR	Prihodi učesće	Bruto zarade
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	12	500.919	0,7	125.399
Vađenje ruda i kamena	1	1.512.105	2,1	806.310
Prerađivačka industrija	80	25.577.331	35,8	2.410.442
Snabdijevanje električnom energijom gasom i parom	5	2.618.676	3,7	155.261
Snabdijevanjem vodom, upravljanje otpadnim vodama	5	2.058.297	2,9	1.410.125
Građevinarstvo	29	3.425.692	4,8	353.727
Trgovina na veliko i trgovina malo i popravkamotornih vozila	153	25.575.597	35,8	2.188.624
Saobraćaj i skladištenje	35	4.724.483	6,6	881.595
Usluge smještaja i ishrane	53	1.507.913	2,1	492.505
Informisanje i komunikacije	8	119.726	0,2	43.225
Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	0	-	0,0	-
Poslovanje nekretninama	1	367.145	0,5	-
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	24	748.559	1,0	377.056
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	7	865.023	1,2	65.619
Obrazovanje	5	257.933	0,4	86.733
Zdravstvena i socijalna zaštita	30	1.052.246	1,5	502.901
Umjetnost, zabava i rekreacija	6	442.507	0,6	414.953
Ostale uslužne djelatnosti	6	177.091	0,2	209.494
Ukupno	460	71.531.243	100	10.523.969

Turizam

Teritorija opštine Berane obiluje brojnim prirodnim, kulturnim i turističkim potencijalima. Značajni su resursi za razvoj planinskog turizma, kako u ljetnjem, tako i u zimskom periodu. Mogućnosti za razvoj različitih proizvoda u oblasti aktivnog turizma u sektorima pješaćenja, planinskog turizma, raftinga, paraglajdinga i mušičarenja su velike.

¹⁰ Lokalni akcioni plan biodiverziteta za područje opštine Berane za period 2023-2028. godina

U nekoliko posljednjih godina napravljeni su određeni pomaci, ali je neophodno i dalje unapređivati postojeću i kreirati novu ponudu kada je aktivni odmor u pitanju.

U Strategiji razvoja turizma Crne Gore do 2020. godine se navodi da područje opštine Berane pripada klasteru “Bjelasica, Komovi i Prokletije”, koji je pozicioniran u pravcu izgradnje ove oblasti za odmorsrednjeg do visokog kvaliteta sa sljedećim težištem djelatnosti: odmor, sport, velnes, porodična atmosfera, doživljaji kulture, a takođe i uspostavljanje staza za internacionalne planinare/pješake i bicikliste.

Tokom posljednjih nekoliko godina došlo je do rasta broja smještajnih jedinica i obogaćivanja sadržaja boravka turista organizovanjem različitih događaja. Izvršena je kategorizacija nekih smještajnih objekata, dok su neki u fazi kategorizacije.

Seoski turizam zahtijeva dodatnu podršku, a povećava se i broj registrovanih seoskih domaćinstava koja se bave turizmom.

Tabela br. 7 Dolasci i noćenja turista, 2020-2022¹¹.

Godina	Dolasci turista	Noćenja turista
2020.	2.404	4.948
2021.	4.172	6.405
2022.	3.404	5.339

Prema podacima TOB opština Berane registruje porast dolazaka i noćenja turista tokom prethodnih godina.

Tabela br. 8 Smještajni objekti i njihovi kapaciteti

Naziv	Kategorija	Broj soba	Broj ležajeva	Broj mjesta u restoranu	Ostalo
Hotel „Berane“	****	29	58	100	Konf sala 500 mjesta
Garni hotel IL Sole	****	26	53	60	
Mali hotel “S”	***	10	22	50	
Mali hotel “Luka s”	***	10	22	60	
Motel “Gradina” Buče	***	6	10	40	

U fazi kategorizacije su još neki ugostiteljski objekti za pružanje usluga smještaja, ishrane i pića, poput hotela „Pešić“ na Jelovici i Hotela „IN“.

¹¹ Podaci Turističke organizacije Berane (TOB), br. 82 od 20.04.2023.

Osim toga, povećani su kapaciteti i u privatnom smještaju, a naročito je važno istaći da je već nekoliko vrijednih domaćina registrovalo smještaj i uspješni su u tom poslu:

- Etno selo „Oka i po“, 25 ležajeva, 6 soba, restoran – 80 mjesta
- Prenočište „Vidikovac“ 3*, sa 20 ležajeva, restoranom – 50 mjesta.
- Prenočište „Plavi Lim“ sa 15 ležajeva i restoranom
- Planinarski dom „Suvodo“ sa 12 ležajeva

U opštini Berane je primjetan rast registrovanih seoskih domaćinstava koja pružaju sljedeće usluge:

1. Pripremanje i usluživanje toplih i hladnih jela, pića i napitaka iz pretežno sopstvene proizvodnje
2. Usluživanje i degustacija vina, alkoholnih i bezalkoholnih pića, kao i domaćih proizvoda
3. Usluge smještaja u sobama za iznajmljivanje turistima

Broj registrovanih seoskih domaćinstava na teritoriji Opštine Berane je 24, a još 2 su u procesu registracije.

Poljoprivreda¹²

Sektor poljoprivrede ima važnu ulogu u ukupnoj ekonomiji opštine Berane. Poljoprivredna proizvodnja u opštini Berane ima dugu tradiciju i čini značajan dio ukupne poljoprivredne proizvodnje u Crnoj Gori. U opštini je registrovano 3.156 poljoprivrednih gazdinstava.

Ukupno	<24 godine	24 – 34	35–44 godina	>44 godine
3 156	30	234	450	2442
%	0,95	7,41	14,26	77,38

Tabela br. 9 Broj gazdinstava u opštini Berane

Značajne površine poljoprivrednog zemljišta dobrog kvaliteta i dovoljan broj radno sposobnog stanovništva, uz dodatne investicije, su dobra osnova za intenzivnije pokretanje poljoprivredne proizvodnje, a samim tim i za zapošljavanje radno sposobnog seoskog stanovništva.

Primjenom savremenih metoda, postupaka i metoda oplemenjivanja gajenih biljaka, te selekcijom domaćih životinja, stvoreni su takvi genetski potencijali koji ostvaruju veoma povoljne efekte i rezultate u pogledu proizvodnje i ostvarivanja dobrih i stabilnih prinosa i prirasta.

¹² Izvor: Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu Opštine Berane

R.br.	Kategorija zemljišta	Površina, ha
1.	Poljoprivredno zemljište	26070
	Oranice	3435
	Voćnjaci	910
	Livade	8049
	Pašnjaci	10088
2.	Šumsko zemljište	20935
3.	Neplodno zemljište	2171
Ukupno		49.176

Tabela br. 10 Zemljišni potencijali

Voćarstvo

Voćarstvo zauzima jedno od vodećih mjesta u cjelokupnoj poljoprivrednoj proizvodnji. U odnosu na nekadašnju sortnu strukturu, sadašnja je dosta izmijenjena i uglavnom preovladavaju visoko-produktivne selekcionisane sorte voća. Radi se o sortama i selekcijama koje ostvaruju zadovoljavajuće i stabilne prinose. Posebno su interesantne sorte i selekcije šljive, jabuke, kruške i drugog kontinentalnog voća koje se gaji i imaju dugu tradiciju.

Struktura stabala voća na području opštine Berane data je u tabeli br. 8.

Red.br.	Voćna vrsta	Broj stabala u rodu
1.	Šljiva	350 000
2.	Jabuka	45 000
3.	Kruška	15 000
4.	Trešnja	3 100
5.	Višnja	2 000
6.	Orah	2 300
7.	Malina	oko 5, 2 ha

Tabela br. 11 Struktura stabala voća na području opštine Berane (stanje na dan: 03.05.2023¹³)

Ratarstvo i povrtarstvo

Opština Berane raspolaže sa značajnom površinom obradivog zemljišta. Jedna od glavnih karakteristika zemljišnog fonda je usitnjenost parcela, sa daljom tendencijom još veće usitnjenosti. Zemljišni posjed se kreće od 2 ha sa učešćem domaćinstava sa preko 65 %, pa do preko 15 ha sa najmanjim učešćem domaćinstava koji se kreće oko 0,7%.

Površine namijenjene za ratarstvo i povrtarstvo (oranice) se koriste u dva vremenska termina, a u zavisnosti od zahtjeva gajenih biljaka. Prisutne su jesenja i prolećna sjetva. Proljećna sjetva je daleko veća od jesenje, kako po obimu, tako i po strukturi. U jesenjoj sjetvi su uglavnom zastupljena ozima žita i vrlo malo povrtarskih kultura i krmnog bilja. U prolećnoj sjetvi su uglavnom zastupljene žitarice, prvenstveno kukuruz, zatim povrće, i to u najvećem obimu krompir, i znatno manje krmno bilje.

¹³ Dopis Sekretarijata za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu Opštine Berane br. 17-307/23-716 od 03.05.2023.

Pregled ratarske i povrtarske kulture u opštini Berane dat je u tabeli br. 12

Red.br..	Gajenje biljaka	Zasijane površine u ha
1.	Žitarice	
	- kukuruz	350
	- ječam	30
	- pšenica	127
	- ovas	28
	- raž	20
	- heljda	15
	Ukupno:	570 ha
2.	Povrće	
	- krompir	1 100
	- paradajz	35
	- paprika	40
	- kupus	150
	- pasulj	55
	- luk	70
	- ostalo povrće	25
	Ukupno:	1 475 ha

Tabela br. 12 Ratarske i povrtarske kulture u opštini Berane (stanje na dan: 03.05.2023)

Stočarstvo

Po obimu i vrijednosti proizvodnje, stočarstvo zauzima glavno mjesto u formiranju ukupnog prihoda od poljoprivrede. Značajne i velike površine livada i pašnjaka, kao i oranica, koje služe kao baza za proizvodnju krmne stočne hrane, su presudan uslov zastupljenosti broja i vrste stoke na teritoriji opštine Berane.

Tabela br. 13 Podaci iz oblasti stočarstva i pčelarstva (stanje na dan: 03.05.2023)

Red.br.	Vrsta	Broj
1.	Košnice	5 000
2.	Krupna stoka	2 500
3.	Ovce	8 000
4.	Koze	800

Slika br. 12 Buša

Govedarstvo predstavlja najvažniji segment stočarske i ukupne poljoprivredne proizvodnje, kako po obimu, tako i po dobijenim vrijednostima. U pogledu rasne strukture, najzastupljeniji su melezi oplemenjene buše sa rasnim grlima Smeđe, Holnštajn frizijske i Simentalske rase, i njihovi međusobni melezi, a u manjem procentu grla u čistoj rasi ove tri dominantne rase. Govedarstvo je u našim uslovima uglavnom usmjereno na proizvodnju mlijeka.

Ovčarstvo na teritoriji opštine Berane i sjeveru Crne Gore ima vjekovnu tradiciju. Nekad se uzgajao značajno veći broj ove vrste stoke. Na području opštine Berane i dalje je najviše zastupljena oplemenjena Pramenka – Vasojevički soj ovce, ali su takođe zastupljeni i drugi sojevi Pramenke, kao i Virtemberska rasa koja se koristi kao oplemenjivač u cilju poboljšanja proizvodnih osobina Pramenke.

Kozarstvo kao djelatnost na teritoriji naše opštine nije naročito razvijeno, i pored veoma pozitivnih uslova za gajenje koza. S obzirom da je koza skromnih zahtjeva prema ishrani i uslovima držanja, u posljednje vrijeme počinje se značajnije gajiti (Farma koza "Stanković" - Vinicka). Najzastupljenije rase su domaća balkanska i Alpska. U pogledu rasnog sastava najzastupljeniji su melezi i Alpska rasa.

Svinjarstvu kao podgrani stočarstva nije posvećena posebna pažnja u pogledu organizovanog uzgoja i selekcije, te za sad nema rada na ustaljivanju neke rase, niti selekcije rasnog materijala, koja bi bila najprihvatljivija za ovo podneblje. Ova grana stočarstva se uglavnom se oslanja na nabavku zapata sa drugih područja. U selu Zagorje registrovana je Farma za uzgoj i tov svinja, i bavi se isključivo prodajom prasadi za tov svih uzrasta.

Konjarstvo na ovim prostorima ima tradiciju u pogledu uzgoja i držanja domaće autohtone rase konja „Brdsko-planinski“. Na ovu granu stočarstva negativno je uticao prodor poljoprivredne mehanizacije (traktori i motokultivatori), čime je upotreba konja kao tovarnog i zaprežnog grla značajno smanjena.

Živinarstvo do skoro na teritoriji opštine Berane nije bilo ozbiljnije organizovano, već se njim bavilo sporadično i bilo je prisutno kao uzgoj bez neke posebne orijentacije za rasni sastav. Proizvodnja je uglavnom organizovana u okviru manjih poljoprivrednih gazdinstava, a svega nekoliko poljoprivrednih proizviđača se odlučilo da oformi jato od 1.000 do 3.000 jedinki.

Pčelarstvo

Pčelarstvo u Beranama ima vjekovnu tradiciju i organizaciju kroz vid udruženja poljoprivrednih proizvođača-pčelara u različite asocijacije. Udruženje pčelara pod nazivom „Berane“, koje je kasnije preimenovano u „Uljanik“ osnovano je 1935. godine. U 2018. godine formirano je još jedno udruženje pčelara „Roj“ u cilju omasovljenja i povećanja pčelarske proizvodnje. Ova dva udruženja trenutno broje 180 članova.

Ukupan broj pčelinjih društava u 2018. godini je oko 6.000.

Pčelarstvo je u Beranama postalo ekonomski veoma značajna privredna grana. Koristi od pčelarstva su direktne i indirektne.

Direktne koristi se ogledaju u proizvodima od pčela kao što su: med, vosak, polen, propolis, matični mleč i pčelinji otrov. Kod nas je rasprostranjena proizvodnja meda, voska i propolisa. Indirektne koristi od pčela su znatno veće, a ogledaju se u osobini pčela da vrše oprašivanje voća i drugog gajenog bilja.

Ribarstvo

U opštini Berane postoji izgrađen savremeni komercijalni ribnjak za uzgoj ribe („Ribnjak“ AD Buče). Kapacitet ribnjaka je oko 250 tona konzumne ribe u 2 turnusa. Ribnjak raspolaže sa mrestilištem kapaciteta od oko 2 000 000 jedinki mlađi ribe. Zadnjih godina u mrestilištu se godišnje proizvede oko 150 000 jedinki. Na teritoriji opštine Berane izgrađeno je još nekoliko manjih ribnjaka u porodičnom vlasništvu, gdje se takođe proizvodi riba i to vrsta „Kalifornijska pastrmka“. Jedan broj ovih ribnjaka ima i komercijalnu namjenu.

Mjere podrške ruralnom razvoju u Crnoj Gori¹⁴

Poljoprivrednim proizvođačima u Crnoj Gori na raspolaganju su 20 mjera ruralnog razvoja kroz koje mogu ostvariti podršku.

Četrnaest mjera za unapređenje konkurentnosti poljoprivrede čine **Osovinu 1: Mjere jačanja konkurentnosti proizvođača hrane**, i one čine najveći dio ukupnog budžeta za politiku ruralnog razvoja:

- MIDAS 2 – Komponenta 1 Jačanje programa MPŠV za poljoprivredu, ruralni razvoj i ribarstvo
- IPARD II program – Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u okviru IPARD 2014-2020
- Podrška investicijama u primarnoj biljnoj proizvodnji
- Podrška zasnivanju i održavanju matičnih zasada određenih voćnih vrsta
- Podrška dostizanja standarda dobrobiti životinja u stočarstvu
- Podrška unapređenju kvaliteta sirovog mlijeka
- Podrška aktivnostima kooperativa, udruženja i organizacija proizvođača
- Podrška nabavci priplodnih grla u čistoj rasi

¹⁴ Uredba o uslovima, načinu i dinamici sprovođenja mjera agrarne politike za 2023. godinu – agrobudžet

- Podrška za nabavku mehanizacije, priključaka i opreme u funkciji primarne proizvodnje
- Podrška investicijama za izgradnju bunara i bistijerni
- Podrška pokretanju i razvoju poslovanja mladih poljoprivrednika
- Podrška jačanju otkupne mreže mlijeka
- Podrška investicijama u preradu na gazdinstvima
- Podrška uvođenju inovacija u sektor poljoprivrede

Pored gore navedenih mjera poljoprivredni proizvođači mogu koristiti sredstva iz **Osovine 2: Mjere za održivo gazdovanje prirodnim resursima**, za sljedeće mjere:

- Očuvanje autohtonih genetičkih resursa u poljoprivredi
- Podrška organskoj proizvodnji
- Održivo korišćenje planinskih pašnjaka
- Podrška upravljanju otpadom u stočarskoj proizvodnji

Gazdinstva mogu iskoristiti i mjere iz **Osovine 3: Mjere za poboljšanje kvaliteta života i širenje ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima**:

- Podrška investicijama u adaptaciju planinskih katuna
- Razvoj sela i izgradnja infrastrukture

Mjere podrške Opštine Berane

Opština Berane svake godine Agrobudžetom opredjeljuje sredstva za razvoj poljoprivrede. Ova sredstva se posredstvom resornog Sekretarijata za poljoprivredu realizuju kao direktna podrška poljoprivrednim proizvođačima i to:

- 1) Podrška razvoju tržišne proizvodnje mlijeka
- 2) Program unapređivanja stočarstva
- 3) Mjere unapređenja u ratarstvu
- 4) Podrška podizanju proizvodnih voćnih zasada
- 5) Podrška za nabavku brojlera
- 6) Podrška razvoju pčelarstva
- 7) Podrška rekorderima u poljoprivrednoj proizvodnji
- 8) Podrška opštim servisima u poljoprivredi
- 9) Podrška upravljanju rizicima u poljoprivredi
- 10) Subvencije prevoza sa ruralnih područja
- 11) Subvencije za nabavku solarnih panela
- 12) Subvencije u plaćanju obaveza osiguranja novoregistrovanim i postojećim poljoprivrednim proizvođačima

SWOT analiza

Slijedi analiza trenutne situacije u poljoprivredi i ruralnom sektoru u Beranama, gdje su (horizontalne) interne snage i slabosti ovog sektora povezane sa eksternim šansama i prijetnjama. Mjere politike razvoja poljoprivrede polaze od ovako identifikovanih internih snaga i slabosti, kao i faktora koji dolaze spolja, a predstavljaju šansu ili opasnost za dalji ruralni razvoj u Beranama.

Prednosti (Strengths)	Slabosti (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none">- Organ lokalne uprave zadužen za poljoprivredu- lokalni agrobudžet- visok kvalitet svih segmenata životne sredine (vode, vazduh, zemljište),- raznovrsnost biodiverziteta, zastupljenost autohtonih vrsta i sorti u poljoprivredi,- zaštićena područja (nacionalni park i dr.)- dobri uslovi za organsku proizvodnju,- očuvanost i plodnost zemljišta,- povoljni klimatski uslovi za poljoprivrednu proizvodnju proizvodnje,- tradicija bavljenja poljoprivrednom proizvodnjom,- interesovanje za seoski turizam- tradicionalno gostoprimstvo- bogatstvo šuma- bogatstvo voda- projekat izgradnje Regionalne stočne pijace	<ul style="list-style-type: none">- nepovoljna starosna i socijalna struktura u ruralnim područjima,- nepovoljan natalitet- depopulacija (migracije selo – grad)- nedovoljno razvijen sistem zdravstvene zaštite građana u ruralnim sredinama- nedovoljno razvijena putna, komunalna i društvena infrastruktura u ruralnim sredinama,- nizak stepen kulture u domenu zaštite životne sredine i očuvanju infrastrukturnih objekata,- nizak nivo obrazovanja i nedostatak znanja poljoprivrednih proizvođača,- nedostatak baze podataka- mala i usitnjena gazdinstva,- nepostojanje kooperativa,- nizak obim proizvodnje po jedinici gazdinstva,- nizak stepen primjene mehanizacije,- nizak nivo tehnologije i specijalizacije proizvodnje- nezadovoljavajući nivo standarda kvaliteta (higijenskih i ekoloških),- nizak nivo primjene dobre poljoprivredne prakse i ekološke prakse,- nedostatak skladišnih kapaciteta,- veliki dio proizvodnje je cjenovno nekonkurentan,- relativno visoke cijene inputa koje utiču na cijenu krajnjih proizvoda,- nizak stepen tržišne prodaje,

-
- neorganizovanost i nepostojanje čvrstih oblika povezivanja svih aktera u proizvodnom lancu (nedostatak klastera)
 - nedostatak preduzetničkog duha i inicijativa za samozapošljavanje,
 - nedovoljno razvijen sistem informatike, statistike i analitike u poljoprivredi,
 - sezonski karakter poljoprivredne proizvodnje,
 - neadekvatan marketing u poljoprivredi i turizmu
 - nedovoljan stepen povezanosti između različitih sektora, naročito između poljoprivrede i turizma
 - nedostatak turističke signalizacije

Mogućnosti (Opportunities)

Opasnosti (Threats)

- Balkan kao atraktivna i neistražena turistička destinacija,
- Svjetski trendovi u oblasti aktivnog turizma i avanturizma,
- pozitivne međunarodne tržišne tendencije,
- dostupnost inovacija i brzi transfer tehnologija,
- blizina EU tržišta,
- izgradnja autoputa Bar - Boljare
- Skorija izgradnja puta preko Jelovice, Berane – Kolašin,
- rastuća potražnja za visokokvalitetnim proizvodima,
- povećanje tržišta za organsku proizvodnju,
- jačanje lokalne proizvodnje i tržišta,
- uključivanje mlade radne snage u poljoprivredne aktivnosti,
- razvoj poljoprivrede kroz turizam,
- brži tehnološki razvoj, jačanje stručne spreme i institucija koje podržavaju razvoj poljoprivrede,
- evidentne promjene u institucionalnom okviru u posljednjem periodu,

- politička nestabilnost
- svjetska ekonomska kriza i kriza regionalnih ekonomija
- neravnomjeran regionalni razvoj
- neloyalna konkurencija i siva ekonomija,
- neriješeni imovinsko – pravni odnosi
- neiskorišćavanje prirodnih resursa, elementarne nepogode i klimatske promjene,
- velika uvozna zavisnost,
- nerazvijena svijest javnosti o prednostima domaćih proizvoda,
- otežan pristup finansijama za poljoprivrednike (kreditu)
- mali broj aktivnih ruralnih NVO

-
- dobar zakonodavni okvir,
 - dostupnost državne i EU pomoći,
naročito za ruralni razvoj,
 - efikasno korišćenje dodatne budžetske
podrške,

MAACRT

VIZIJA

Berane će u 2027. godini biti prepoznatljivo po snažnim ruralnim sredinama, kako ekonomski, društveno, tako i demografski, sa kvalitetnim uslovima za život, čije su privredne djelatnosti povezane sa sektorima poljoprivrede, turizma i drvoprerade

U cilju dostizanja željene budućnosti, vizija je razložena na strateške prioritete, ciljeve i programe, a zatim i na projekte, aktivnosti i mjere koje su uvrštene u Akcioni plan.

Strateški prioriteti i ciljevi

Strateški okvir integrisanog ruralnog razvoja opštine Berane uključuje četiri strateška prioriteta, od kojih je svaki razložen na nekoliko ciljeva, na kojima je potrebno raditi kako bi se ostvarila željena vizija.

Strateški prioriteti integrisanog ruralnog razvoja Berane su:

Strateški prioritet 1: Unapređeno stanje u ruralnim sredinama

Strateški prioritet 2: Unapređeno stanje u oblasti poljoprivrede

Strateški prioritet 3: Unapređeno stanje u oblasti turizma

Strateški prioritet 4: Unapređen privredni razvoj

U daljem tekstu svaki od prioriteta je pojašnjen kroz strateške ciljeve razvoja.

STRATEŠKI PRIORITET 1: Unapređeno stanje u ruralnim sredinama

Kvalitetna infrastruktura predstavlja najvažniji preduslov za privredni i društveni razvoj neke zajednice. Bez dobrih puteva i telekomunikacija koji bi osigurali brzu komunikaciju sa urbanim centrima nije moguće ostvariti privredni razvoj u selima, a bez komunalne infrastrukture (vodovod, kanalizacija, prikupljanje komunalnog otpada, snabdijevanje električnom energijom i sl.) kvalitet života ne bi bio zadovoljavajući, da bi privukao povratak stanovnika na selo.

Dodatno, razvoj putne mreže ima i značajan regionalni aspekt, pa je potrebno analizirati ga za šire područje sjeveroistoka Crne Gore. Najveći broj projekata ima za cilj rješavanje infrastrukturnih problema u gradskoj sredini, međutim, razvoj infrastrukture u seoskim sredinama i na okolnim planinama je takođe važan prioritet, jer je cilj zadržavanje stanovništva u seoskim sredinama kroz podizanje kvaliteta života.

Infrastrukturno i komunalno opremanje seoskih sredina podrazumijeva izgradnju nove i podizanje kvaliteta postojeće putne mreže, rješavanje problema prisutnih u vodosnabdijevanju, širenje kanalizacione mreže, širenje i podizanje kvaliteta elektro-mreže, kao i razvoj telekomunikacija.

Sama seoska naselja nisu dovoljno uređena. U ovim sredinama ima turističkih lokacija, ali one nisu komunalno opremljene. U okviru razvoja seoskih sredina se planira uređenje seoskih centara, kao i uređenje značajnih turističkih lokacija, u seoskim sredinama.

Segment zaštite životne sredine u seoskim područjima prvenstveno podrazumijeva rješavanje pitanja upravljanja otpada, staranje o vodotokovima i podizanje ekološke svijesti stanovništva.

Ciljevi razvoja infrastrukture u seoskim sredinama u narednom periodu su infrastrukturno i komunalno opremanje seoskih sredina, uređenje seoskih sredina i zaštita životne sredine.

Opština Berane će zbog toga, u cilju razvoja infrastrukture, izdvajati značajan nivo sredstava u narednom periodu. Međutim, da bi se obezbijedila kvalitetna infrastruktura i kvalitet komunalnih usluga, pored ulaganja lokalne samouprave, neophodna je i pomoć Države, efikasna regionalna saradnja, kao i kvalitetno korišćenje pretpripravnih fondova.

S tim u vezi, u okviru ovog prioriteta izdvajaju se sljedeći strateški ciljevi, i programi kojima će isti biti postignuti.

Strateški cilj 1.1: Infrastrukturno i komunalno opremanje sela

- 1.1.1. Izgradnja nove i podizanje kvaliteta postojeće saobraćajne infrastrukture
- 1.1.2. Rješavanje problema vodosnabdijevanja
- 1.1.3. Širenje i podizanje kvaliteta elektro mreže
- 1.1.4. Razvoj telekomunikacione mreže

Strateški cilj 1.2: Uređenje seoskih sredina

- 1.2.1. Uređenje seoskih centara
- 1.2.2. Uspostavljanje sistema upravljanja otpadom

Strateški cilj 1.3: Očuvanje životne sredine

- 1.3.1. Briga o stanju životne sredine
- 1.3.2. Podizanje nivoa ekološke svijesti stanovništva

Strateški cilj 1.4: Smanjenje depopulacije

- 1.4.1. Programi podrške porastu nataliteta
- 1.4.2. Jačanje socijalnih usluga
- 1.4.3. Povećanje kvaliteta zdravstvenih usluga
- 1.4.4. Jačanje uloga mjesnih zajednica
- 1.4.5. Programi podrške za djecu i mlade iz ruralnih oblasti

STRATEŠKI PRIORITET 2: Unapređeno stanje u oblasti poljoprivrede

Poljoprivreda je osnovna privredna djelatnost u seoskim sredinama, ali prirodni potencijali područja nisu dovoljno iskorišćeni. Stanovništvo u seoskim sredinama se tradicionalno bavi poljoprivredom, a u posljednje vrijeme se registruju gazdinstva koja su se specijalizovala ili su u procesu specijalizacije poljoprivredne proizvodnje. Međutim, poljoprivredni proizvođači se susreću sa nizom problema, od kojih su najvažniji nedostatak i zastarjelost poljoprivredne mehanizacije, usitnjen posjed, napuštene zemljišne površine i stočarski objekti, nedovoljna primjena agrotehničkih mjera, nedostatak znanja, nedostatak finansijskih sredstava za obnavljanje ili proširenje proizvodnje, nemogućnost dobijanja povoljnih kredita, skup repromaterijal, niske otkupne cijene...

Navedeni problemi rezultiraju u niskim proizvodnim rezultatima.

Poljoprivredna udruženja su osnovana, a opština ima razvijen Agrobudžet. Međutim, postojeća udruženja su slaba, a opštinska pomoć uvijek može biti veća. Otkup poljoprivrednih proizvoda nije regulisan i organizovan. Prerađivački kapaciteti su uglavnom slabe finansijske moći. Nivo informisanosti je na niskom nivou.

U narednom periodu razvoj poljoprivrede se nameće kao prioritet u razvoju ruralnih područja.

U okviru ovog prioriteta ciljevi razvoja su:

- jačanje individualnih poljoprivrednih gazdinstva,
- jačanje udruženja poljoprivrednika,
- usmjeravanje i prilagođavanje poljoprivrednih proizvođača tržišnim uslovima, kao i pravilima i standardima EU,
- povećanje konkurentnosti,
- usvajanje novih znanja i tehnologija,
- organska proizvodnja,
- povećanje poljoprivredne proizvodnje,
- pomoć poljoprivrednim proizvođačima i stvaranje efikasnih poljoprivrednih udruženja i organizacija.

U okviru povećanja poljoprivredne proizvodnje fokus u razvoju mora biti na razvoju stočarstva,

voćarstvu i ratarsko-povrtarskoj proizvodnji. Takođe, cilj je i dalje razvijanje tzv. „alternativnih poljoprivrednih proizvodnji“ poput pčelarstva, organizovanog sakupljanja, ali i odgoja ljekovitog i aromatičnog bilja, proizvodnje organski sertifikovane hrane i sl. U procesu razvoja velika pažnja se mora posvetiti podizanju kvaliteta i standardizaciji, kao i znatnom povećanju udjela finalnih poljoprivrednih proizvoda.

Preduslov za povećanje proizvodnje je pružanje pomoći poljoprivrednim proizvođačima u usvajanju novih znanja, obezbjeđivanju stalnog protoka informacija ka poljoprivrednim domaćinstvima, regulisanju pitanja otkupa poljoprivrednih proizvoda, ali i u stvaranju razvijenog sistema korišćenja podsticaja, subvencija, povoljnih kreditnih linija i sl. od strane

poljoprivrednih domaćinstava. Jedan od ključnih vidova intervencije države – subvencije, trebalo bi nadograditi većim investicijama.

Dio poslova u procesu razvoja poljoprivrede moraju da preuzmu efikasne poljoprivredne institucije i organizacije. Potrebno je obezbijediti adekvatan sistem edukacije i stručne pomoći, organizovati i olakšati nabavku kvalitetnih ulaznih sirovina (inputa) po jeftinijim cijenama, omogućiti obnovu zastarjele mehanizacije i nabavku novih mašina, podsticati navodnjavanje itd.

Najveći broj postojećih problema i potreba treba da preuzmu na sebe efikasna i aktivna udruženja poljoprivrednih proizvođača. Potrebno je ojačati i pomoći postojeća udruženja kako bi ona mogla da pripreme zajednički marketinški nastup, koordiniraju različite aktivnosti u procesu razvoja poljoprivrede, uspostave saradnju sa udruženjima na nivou regiona i Države, i stvore tržište za plasman poljoprivrednih proizvoda.

Nadležni sekretarijat Opštine Berane u tome može imati važnu ulogu. Stoga, u narednom periodu treba raditi na formiranju novih i jačanju postojećih poljoprivrednih udruženja, ali i jačanju svih subjekata koji se bave poljoprivredom. Dio aktivnosti u razvoju poljoprivrede je moguće uspostaviti samo na regionalnom nivou usled čega je neophodno uspostaviti regionalnu saradnju u procesu razvoja poljoprivrede.

Za navedene aktivnosti biće potrebno povećati dio opštinskog budžeta namijenjenog poljoprivredi i proširiti obim aktivnosti koje lokalna samouprava pomaže. Da bi se obezbijedio razvoj poljoprivredne proizvodnje neophodno je, pored postojećih budžetskih sredstava namijenjenih poljoprivredi, konkurisati i za različite podsticaje, subvencije i projekte koji se mogu dobiti sa državnog nivoa ili od strane pretpripravnih fondova. Takođe, snažnim promotivnim aktivnostima treba podstaći dolazak potencijalnih investitora i investicija.

Ovaj strateški prioritet se odnosi na ciljeve kojima se želi unaprijediti stanje u oblasti poljoprivrede. U okviru ovog prioriteta definisani su sledeći strateški ciljevi, i programi kojima će isti biti postignuti.

Strateški cilj 2.1: Povećanje poljoprivredne proizvodnje

- 2.1.1. Program razvoja stočarstva
- 2.1.2. Program razvoja biljne proizvodnje
- 2.1.3. Program razvoja pčelarstva
- 2.1.4. Podizanje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda

Strateški cilj 2.2: Pomoć poljoprivrednim proizvođačima

- 2.2.1. Razvijen sistem edukacije poljoprivrednih proizvođača
- 2.2.2. Razvijen sistem informisanja proizvođača
- 2.2.3. Razvijen sistem podsticaja i investicija

Strateški cilj 2.3: Stvaranje efikasnih poljoprivrednih institucija i organizacija

2.3.1. Razvoj udruženja

2.3.2. Regionalna saradnja

2.3.3. Institucionalno jačanje organizacija koje se bave poljoprivredom

STRATEŠKI PRIORITET 3: Unapređeno stanje u oblasti turizma

Svakako da je jedan od najvažnijih ekonomskih prioriteta razvoja Berana kvalitetno i potpuno iskorišćavanje turističkih potencijala. U korišćenju razvojnih potencijala posebno će se voditi računa o prednostima, ali i ograničenjima, koje ovo područje ima, poštujući režime i zahtjeve zaštite prirodnih vrijednosti i životne sredine.

Ostvarivanje projekata razvoja turizma zasnovano je na prirodnim i antropogenim vrijednostima područja, ali i na privrednim, socijalnim, ekonomskim, demografskim, kulturnim i drugim vrijednostima opštine i šireg okruženja. Područje opštine posjeduje posebne vrijednosti i prednosti za razvoj: planinskog, sportsko-rekreativnog, seoskog, kulturno - manifestacionog, riječnog, izletničkog, eko i etno turizma.

Raznovrstan reljef, od pitomih dolina do podnožja vrhova Bjelasice, umjereno-kontinentalna klima, brzi planinski potoci i rječice, šumski kompleksi koji se smjenjuju sa voćnjacima i oranicama, raznovrstan biljni i životinjski svet, čine ovo područje izuzetno atraktivnim za seoski, ali i druge vidove turizma koji mogu da obezbeđuju prihode opštini tokom cele godine.

Navedeni resursi se, međutim, još uvijek nedovoljno koriste, a turistički potencijali i infrastruktura su slabo razvijeni, što je i uslovalo da opština Berane pripada kategoriji manje razvijenih opština.

Ispunjavanje ovog prioriteta mora da prati razvoj drugih vidova turizma, razvoj sektora usluga,

kao i razvoj turističkih potencijala i sadržaja u drugim dijelovima opštine. Turistički razvoj treba da omogući mnogim naseljima i domaćinstvima nove mogućnosti za privredni i ukupni razvoj, što se prije svega odnosi na proizvodne i uslužne aktivnosti namijenjene snabdijevanju turističkih i ugostiteljskih kapaciteta. Sa realizacijom planiranih programa za razvoj turizma uposlilo bi se stanovništvo i samim tim smanjila migracija.

Ovaj strateški prioritet se odnosi na ciljeve kojima se želi unaprijediti stanje u oblasti turizma. U okviru ovog prioriteta definisani su sledeći strateški ciljevi, i programi kojima će isti biti postignuti.

Strateški cilj 3.1. Razvoj turizma i turističkih sadržaja

3.1.1. Podizanje kapaciteta u oblasti turizma

3.1.2. Povećanje turističkog prometa i potrošnje

3.1.3. Učešće u regionalnom turističkom proizvodu

STRATEŠKI PRIORITET 4: Unapređen privredni razvoj

Berane pripada grupi manje razvijenih opština. Ekonomsku situaciju karakteriše loša privatizacija u prošlosti, sporo restruktuiranje preduzeća, neznatan priliv investicija, nedostatak finansijskih sredstava, nedovoljna iskorišćenost postojećih kapaciteta, slabo razvijen sektor malih i srednjih preduzeća itd. što uslovljava visoku nezaposlenost, nizak životni standard i snažne migracije. Migracijama su najviše pogođene seoske sredine.

Sa druge strane, Berane raspolaže brojnim, ali u najvećem broju slučajeva nedovoljno iskorišćenim potencijalima. Uz poljoprivredno zemljište, najvažniji prirodni resursi su šumske površine, nezagađena životna sredina, bogatstvo samoniklih ljekovitih i aromatičnih biljnih i rijetkih biljnih i životinjskih vrsta. Opština raspolaže značajnim resursima za proizvodnju energije korišćenjem prirodnih i obnovljivih izvora energije (sunčeva enerija, vodni potencijal..), a na pojedinim lokacijama postoje nalazišta mineralnih sirovina i rudnih bogatstava. U narednom periodu je jedan od prioriteta ekonomskog razvoja diverzifikacija i razvoj privrednih aktivnosti, posebno na selu. Ekonomski razvoj u narednom periodu se mora zasnivati na komparativnim prednostima koje opština ima, a koje se skoro isključivo nalaze u ruralnim područjima opštine.

Veoma važnu ulogu u ekonomskom razvoju ruralnih područja Berana u narednom periodu ima Država, od koje se očekuje da nastavi sa procesom razvoja planinskih područja. Takođe, očekuje se značajniji priliv investicija koje treba da podstaknu ekonomski razvoj i zaposlenost. Opština će, sa svoje strane, u narednom periodu pokušati da stvori poslovni ambijent neophodan za priliv domaćih i stranih investicija. U tom cilju će se poseban značaj pridavati ruralnim područjima opštine. Međutim, ekonomski razvoj se ne može odvijati nezavisno od ostalih zbog čega je neophodno da se uspostavlja i jača saradnja sa drugim opštinama, kako u Državi, tako i kroz prekograničnu saradnju sa susjednim državama.

U okviru ovog strateškog prioriteta definisani su sledeći strateški ciljevi, i programi kojima će isti biti postignuti.

Strateški cilj 4.1: Podsticaj razvoju privrednih i uslužnih delatnosti na selu na bazi komparativnih prednosti

4.1.1. Institucionalna podrška za sprovođenje razvoja privrednih i uslužnih delatnosti u seoskim sredinama

4.1.2 Podrška osnivanju otkupnih centara

4.1.3 Podrška razvoju prerađivačkih kapaciteta u poljoprivredi

4.1.3 Podrška razvoju prerađivačkih kapaciteta u drvopreradi

Strateški cilj 4.2: Upotreba obnovljivih izvora energije

4.2.1. Promocija upotrebe solarne energije

Kao što je ranije navedeno, strateški okvir podrazumeva uključivanje i tema prekogranične saradnje, zaštite životne sredine i promocije života u ruralnim sredinama u projekte, aktivnosti i mjere svih strateških ciljeva. Naime, prilikom planiranja i realizacije svakog projekta, aktivnosti ili mjere, mora se obratiti posebna pažnja kako će oni doprineti realizaciji pomenutih tema.

NAACRT

SPROVOĐENJE STRATEŠKOG PLANA

Izrada strateškog dokumenta i njegovo usvajanje od strane Skupštine ne predstavlja kraj procesa strateškog planiranja, već početak njegovog sprovođenja, odnosno strateškog upravljanja. Tokom procesa strateškog upravljanja često se mijenjaju faktori koji određuju strateške prioritete i ciljeve, pa se dešava da se jednom usvojene strategije i planovi preispituju i reviduju prije vremenskog roka na koji se odnosi strateški okvir. Iz tih razloga proces sprovođenja Strateškog plana mora biti konstantno nadgledan i preispitivan, ali i praćen stepen ispunjenja strateških ciljeva i prioriteta.

Sprovođenje projekata, aktivnosti i mjera Strateškog plana ruralnog razvoja će se realizovati od strane nadležnog organa lokalne uprave i drugih javnih institucija u okviru svojih zakonskih nadležnosti, kao i od strane organizacija privatnog i nevladinog sektora.

Lokalna samouprava će uskladiti svoj budžet tako da doprinese postizanju strateških prioriteta i ciljeva kroz finansiranje projekata, aktivnosti i mjera koji su definisani akcionim planom. Sredstva za finansiranje strategije će se obezbijediti i iz državnog budžeta, kao i iz donatorskih sredstava - uključujući pretpristupne fondove Evropske unije. Pored toga, ispunjenju strateških ciljeva i prioriteta će doprinijeti i ulaganja privatnog sektora, jer se očekuje da će ovaj Plan stvoriti razvojni okvir koji će im omogućiti veći povraćaj investicija i brži razvoj.

Monitoring sprovođenja Plana predstavlja proces koji ima za cilj prikupljanje informacija koje govore o stepenu ispunjenja strateških prioriteta i ciljeva. Na osnovu ovih informacija donosiće se odluka o reviziji strateškog okvira ili izmjeni akcionog plana.

Funkciju nadgledanja sprovođenja strategije vršiće izvršni organ lokalne samouprave, na osnovu izveštaja koje će pripremati nadležne službe, a na osnovu informacija prikupljenih od nadležnih organa i ostalih aktera koji učestvuju u realizaciji Plana.

Uspjeh u postizanju strateških prioriteta i ciljeva, a samim tim i vizije ruralnog razvoja, u velikoj mjeri zavisi od stepena informisanosti i uljučenosti zainteresovanih strana, prije svega ključnih aktera iz sektora od značaja za ovaj Plan i stanovništva iz ruralnih sredina.

Jako je bitno da zainteresovane strane budu upoznate sa mogućnostima uključivanja u projekte i aktivnosti, kao i sa postignutim napretkom u realizaciji zadatih ciljeva i prioriteta. Otuda je neophodno redovno obavještavati javnost o svim poslovima i uspjesima vezanim za Strateški plan.

ZAKLJUČAK

Područje opštine Berane, sa svojim prirodnim ljepotama i resursima, ima uslove da svoj razvoj bazira na poljoprivredi i turizmu. Poljoprivreda predstavlja značajan preduslov za razvoj turizma, jer se mnogi poljoprivredni proizvodi mogu plasirati kao posebna turistička ponuda.

Strateški cilj opštine Berane da se ruralni dio opštine razvija shodno potrebama je predstavljen kroz viziju, prioritete, mjere i projekte koji čine Akcioni plan. Sve pomenuto je pretočeno u ovaj dokument: *Strateški plan ruralnog razvoja opštine Berane*.

Ovaj dokument sadrži u uvodnom dijelu detaljno obrazloženje vezano za nacionalnu regulativu, koja predstavlja osnov za njegovu izradu. Takođe, u uvodnom dijelu predstavljena je metodologija izrade i dat osnovni pregled pojma ruralnog razvoja, kao i razlozi njegovog značaja za Berane. Osnovne informacije o opštini, informacije od značaja za poljoprivredu i ruralni razvoj, predstavljene su kroz Profil opštine, a date su na osnovu podataka Strateškog plana razvoja opštine, rezultata Popisa stanovništva Crne Gore iz 2011. godine i Popisa poljoprivrede iz 2010. godine.

Nakon urađene SWOT analize, definisana je vizija razvoja opštine Berane. Strateški okvir integrisanog ruralnog razvoja opštine Berane uključuje četiri strateška prioriteta, od kojih je svaki razložen na nekoliko ciljeva, na kojima je potrebno raditi kako bi se ostvarila željena vizija.

Izradom i usvajanjem *Strateškog plana ruralnog razvoja opštine Berane* trebalo bi da se stvore preduslovi za usješan razvoj ruralnih područja ove opštine.

LITERATURA

Lokalni plan zaštite životne sredine opštine Berane za period 2020-2024

Lokalni akcioni plan biodiverziteta za područje opštine Berane za period 2023-2028. godina

Plan agrobudžeta za 2023. godinu Opštine Berane

Popis poljoprivrede, 2010

Popisa stanovništva Crne Gore, 2011

Prostorno urbanistički plan opštine Berane

Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore 2015-2020

Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2014-2020

Program razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore u okviru IPA II 2014-2020

Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020

Strateški plan razvoja opštine Berane 2019-2023

AKCIONI PLAN 2023-2027

STRATEŠKI PRIORITET 1: UNAPREĐENO STANJE U RURALNIM SREDINAMA

Strateški cilj 1.1: Infrastrukturno i komunalno opremanje sela

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
1.1.1	Izgradnja nove i podizanje kvaliteta postojeće saobraćajne infrastrukture	Agencija za investicije i razvoj Berana, Direkcija javnih radova	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Putni pravci su ušli u program finansiranja Opštine i Države.
1.1.2	Rješavanje problema vodosnabdijevanja	Vodovod i kanalizacija, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države	2023-2027	Većina sela ima sistem vodosnabdijevanja, a postojeći se održavaju
1.1.3.	Širenje i podizanje kvaliteta elektro mreže	Elektroprivreda Crne Gore	Budžet države	2023-2027	Unapređena elektro infrastruktura na ruralnom području
1.1.4.	Razvoj telekomunikacione mreže	Crnogorski telekom	Budžet države	2023-2027	Unapređena telekomunikaciona infrastruktura na ruralnom području

Strateški cilj 1.2: Uređenje seoskih sredina

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
1.2.1.	Uređenje seoskih centara	Agencija za investicije i razvoj Berana	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Seoski centri su uređeni/obnovljeni
1.2.2.	Uspostavljanje sistema upravljanja otpadom	Komunalno DOO	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Komunalni otpad se sakuplja iz seoskih područja

Strateški cilj 1.3: Očuvanje životne sredine

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
1.3.1.	Briga o stanju životne sredine	Sekretarijat zadužen za zaštitu životne sredine, Komunalno DOO	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Manji broj smetlišta na ruralnom području
1.3.2.	Podizanje nivoa ekološke svijesti stanovništva	Sekretarijat zadužen za zaštitu životne	Budžet opštine, Budžet države,	2023-2027	Manji broj smetlišta na ruralnom području Uvećan nivo ekološke svijesti ruralnog

		sredine, Komunalno DOO	donacije		stanovništva
--	--	------------------------------	----------	--	--------------

Strateški cilj 1.4: Smanjenje depopulacije

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
1.4.1.	Programi podrške porastu nataliteta	Sekretarijat za opštu upravu i društvene djelatnosti Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Povećan natalitet na ruralnom području
1.4.2.	Jačanje socijalnih usluga	Sekretarijat za opštu upravu i društvene djelatnosti Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Povećan broj socijalnih usluga
1.4.3.	Povećanje kvaliteta zdravstvenih usluga	Sekretarijat za opštu upravu i društvene djelatnosti Ministarstvo	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Povećan kvalitet zdravstvenih usluga na selu

		zdravlja			
1.4.4.	Jačanje uloga mjesnih zajednica	Sekretarijat za opštu upravu i društvene djelatnosti	Budžet opštine,	2023-2027	Ojačana uloga savjeta mjesnih zajednica
1.4.5.	Programi podrške za djecu i mlade iz ruralnih oblasti	Sekretarijat za sport, kulturu, omladinu i saradnju sa nvo	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Povećan broj programa za djecu i mlade iz ruralnih oblasti

STRATEŠKI PRIORITET 2: Unapređeno stanje u oblasti poljoprivrede

Strateški cilj 2.1: Povećanje poljoprivredne proizvodnje

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
2.1.1.	Program razvoja stočarstva	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj mjera podrške za razvoj stočarstva
2.1.2	Program razvoja biljne proizvodnje	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj mjera podrške za razvoj biljne proizvodnje

		poljoprivrede i ruralnog razvoja			
2.1.3	Program razvoja pčelarstva	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj mjera podrške za razvoj pčelarstva
2.1.4	Podizanje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj mjera podrške za podizanje kvaliteta proizvoda

Strateški cilj 2.2: Pomoć poljoprivrednim proizvođačima

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
2.2.1.	Razvijen sistem edukacije poljoprivrednih proizvođača	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj aktivnosti vezanih za edukaciju

2.2.2	Razvijen sistem informisanja proizvođača	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj aktivnosti vezanih za informisanje
2.2.3	Razvijen sistem podsticaja i investicija	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj mjera podrške za razvoj poljoprivrede

Strateški cilj 2.3: Stvaranje efikasnih poljoprivrednih institucija i organizacija

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
2.3.1.	Razvoj udruženja	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj udruženja/klastera/kooperativa
2.3.2	Regionalna saradnja	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj stvorenih partnerstava u regionu

		ruralnog razvoja			
2.3.3	Institucionalno jačanje organizacija koje se bave poljoprivredom	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Ojačani kapaciteti organizacija koje se bave poljoprivredom

STRATEŠKI PRIORITET 3: Unapređeno stanje u oblasti turizma

Strateški cilj 3.1. Razvoj turizma i turističkih sadržaja

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
3.1.1.	Podizanje kapaciteta u oblasti turizma	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu Ministarstvo održivog razvoja i turizma Turistička organizacija	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Ojačani kapaciteti u sektoru turizma

3.1.2	Povećanje turističkog prometa i potrošnje	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu Ministarstvo održivog razvoja i turizma Turistička organizacija	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj turista
3.1.3	Učešće u regionalnom turističkom proizvodu	Sekretarijat za poljoprivredu, turizam i vodoprivredu Ministarstvo održivog razvoja i turizma Turistička organizacija	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj regionalnih brendova

STRATEŠKI PRIORITET 4: Unapređen privredni razvoj

Strateški cilj 4.1: Podsticaj razvoju privrednih i uslužnih delatnosti na selu na bazi komparativnih prednosti

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
-------------	---------------------------------	--------------------	---------------------------	------------	--------------------------

4.1.1.	Institucionalna podrška za sprovođenje razvoja privrednih i uslužnih delatnosti u seoskim sredinama	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Ministarstvo ekonomije	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj mjera podrške
4.1.2	Podrška osnivanju otkupnih centara	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj otkupnih centara
4.1.3	Podrška razvoju prerađivačkih kapaciteta u poljoprivredi	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Ojačani kapaciteti pravnih lica koja se bave preradom u poljoprivredi
4.1.4	Podrška razvoju prerađivačkih kapaciteta u drvopreradi	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Ministarstvo ekonomije	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Ojačani kapaciteti pravnih lica koja se bave preradom u drvopreradi

Strateški cilj 4.2: Upotreba obnovljivih izvora energije

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
4.2.1.	Promocija upotrebe solarne energije	Sekretarijat za poljoprivredu Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Ministarstvo ekonomije	Budžet opštine, Budžet države, donacije	2023-2027	Uvećan broj katuna sa solarnim panelima